

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra primárního vzdělávání

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor Učitelství pro 1. stupeň základní školy

**OBRAZ UČITELE VE FILMU A TELEVIZNÍ
TVORBĚ V LETECH 1945 - 1968**

**CONCEPTION OF A TEACHER IN THE FILM-
MAKING AND TV PRODUCTION IN 1945 -
1968**

Diplomová práce: 11-FP-KPV-0020

Autor:

Šárka KAMENSKÁ

Podpis:

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
69	1	10	1	21	1

V Liberci dne: 14. 12. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka KAMENSKÁ
Osobní číslo: P07000981
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název tématu: **Obraz učitele ve filmu a televizní tvorbě v letech
1945-1968**
Zadávací katedra: Katedra primárního vzdělávání

Z á s a d y p r o v ý p r a c o v á n í :

Cíl: Na základě vybraných filmových a televizních děl popsat a analyzovat obraz učitele v základním vzdělávání (1945 - 1968).

- 1.Provést co nejširší inventář filmových a televizních děl vztahujících se k práci učitele.
- 2.Prostudovat pedantologickou a metodologickou literaturu.
- 3.Provést inventář výběru filmových a televizních děl zobrazujících období 1945 - 1968.
- 4.Provést obsahovou analýzu vybraných filmových a televizních snímků o učiteli, zasadit do kontextu doby.
- 5.Provést syntézu, interpretaci, hodnocení a závěry.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

- BLÍŽKOVSKÝ, B., KUČEROVÁ, S., KURELOVÁ, M. a kol. Středoevropský učitel na prahu učící se společností 21. století. Brno : Konvoj 1999.
- BEŇO, M. a kol. Učitel v procese transformácie spoločnosti. Bratislava : ÚIPŠ 2001.
- DYTRTOVÁ, R., KRHUTOVÁ, M. Učitel. Příprava na profesi. Praha : Grada 2009.
- FIKEJZ, M. Český film. Herci a herečky 1,2,3. Praha : Libri 2006, 2007, 2008, 2010, 2011.
- PODLAHOVÁ, L. První kroky učitele. Praha : Triton 2004.
- PAŘÍZEK, V. Učitel v nezvyklé školní situaci. Praha : SPN 1990.
- PRŮCHA, J. Učitel. Současné poznatky o profesi. Praha : Portál 2002.
- PRŮCHA, J. (ed.) Pedagogická encyklopedie. Praha : Portál 2009, s. 396-441.
- SEEBAUER, R. Lehrer(in) sein in Mitteleuropa. Wien : Mandelbaum 1997.
- ŠIMONÍK, O. Začínající učitel. Brno : Masarykova univerzita 1994.
- ŠVEC, V. Pedagogické znalosti učitele: teorie a praxe. Praha : ASPI 2005.
- URBÁNEK, P. Vybrané problémy učitelské profese. Liberec : TU v Liberci 2005.
- VAŠUTOVÁ, J. Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu. Brno : Paido 2004.
- VAŠUTOVÁ, J. Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi. Praha : PedF UK 2004.
- Elektronické zdroje k českému filmu, např.:
- <http://www.volny.cz/czfilm/>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_%C4%8Desk%C3%BDch_film%C5%AF_%28c

Vedoucí diplomové práce:

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce:

8. dubna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

20. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perutý, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2011

Čestné prohlášení

Název práce: OBRAZ UČITELE VE FILMU A TELEVIZNÍ TVORBĚ
V LETECH 1945 - 1968
Jméno a příjmení autora: Šárka KAMENSKÁ
Osobní číslo: P07000981

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě, a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 14. 12. 2012

Šárka Kamenská

Děkuji vedoucímu diplomové práce, doc. PaedDr. Petru Urbánkovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, připomínky a za čas, který mi věnoval.

Dále bych chtěla poděkovat paní Evě Urbanové, historičce Národního filmového archívu, za ochotu a nezištnou pomoc při vytváření inventáře filmů.

Chtěla bych také poděkovat členům své rodiny za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování diplomové práce a které si nesmírně vážím.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na (charakteristiku) ztvárnění postavy učitele v české filmové tvorbě v kontextu s dobou 1945-1968. Je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se věnuje především vymezení základních pojmů, které se týkají školního prostředí a filmové tvorby v obecné rovině. Praktická část představuje vybranou filmovou tvorbu z daného období, která je podrobena analýze – dějová struktura filmu a charakteristika postavy učitele (obraz učitele). Závěr vyhodnocuje shodné a odlišné znaky v pojetí role učitele v průběhu let 1945-1968 ve filmové tvorbě.

Klíčová slova: obraz učitele, učitel, žák, základní škola, film, filmová tvorba

ANNOTATION

The diploma thesis is aimed at (characteristic) interpreting of a teacher in the Czech film production in the connection with the years 1945-1968. It is divided in theory and practical part. The theory deals with definition of basic concepts, which applies to school atmosphere and film production. The practical presents chosen film production from the referenced period. It analyses scenic structure and teacher characteristic (conception of a teacher). The result evaluates identical and different characters of the teacher in the film production in 1945-1968.

Key words: conception of a teacher, teacher, pupil, basic school, film, film making

OBSAH

1. Úvod.....	10
2. Vymezení základních pojmů.....	11
2.1 Učitelská profese.....	12
2.1.1 Učitelství jako pomáhající profese	13
2.1.2 Vzdělávání učitelů	13
2.1.3 Kvalifikace učitelů a pedagogická způsobilost	14
2.1.4 Společenská prestiž učitelské profese.....	14
2.1.5 Profesní výkon učitele	15
2.1.6 Profesní kompetence učitele	15
2.1.7 Únava, stres a vyhasínání	16
2.2 Osobnost učitele.....	17
2.2.1 Žádoucí vlastnosti učitele	17
2.2.2 Úspěšnost učitele	18
2.2.3 Vztahy mezi učitelem a žákem.....	19
2.2.4 Styly výchovy.....	20
2.2.5 Vliv učitele na své žáky.....	21
2.2.6 Shrnutí	21
2.3 Filmová tvorba a televizní tvorba	23
3. Metodologie šetření.....	25
3.1 Cíle a otázky šetření.....	25
3.2 Sběr filmů	25
3.3 Výběr filmů.....	26

3.4	Analýza filmů	27
4.	Výsledky šetření.....	29
4.1	Film o škole a školním prostředí.....	29
4.1.1	Škola otců	29
4.1.2	Obecná škola.....	36
4.1.3	Resumé	40
4.2	Škola jako nezbytná součást života dětí.....	41
4.2.1	Anička jde do školy	41
4.2.2	Brankář bydlí v naší ulici	44
4.2.3	Ivana v útoku	46
4.2.4	Kuřata na cestách.....	48
4.2.5	Puňťa a čtyřlístek.....	50
4.2.6	Resumé	52
4.3	Škola dokreslující děj filmu	53
4.3.1	Pelíšky	53
4.3.1	30 případů majora Zemana – díl 13. Romance o nenápadné paní.....	57
4.3.2	Můj přítel Fabián	59
4.3.3	Resumé	61
5.	Diskuse.....	63
6.	Závěr.....	65
7.	Seznam literatury a zdrojů.....	67
8.	Seznam příloh.....	69

ZKRATKY

ČSM	Československý svaz mládeže
ČST	Československá televize
KSČ	Komunistická strana Československa
NFA	Národní filmový archív
SIOPS	Standar International Occupational Prestige Scale

1 ÚVOD

„Učitelství je poslání – je něco víc než jen profese – je to činnost vznešená a blahodárná, provozovaná zvláště eticky disponovanými jedinci třeba až po hranici sebeobětování.“
(Podlahová)

Cílem mé diplomové práce je, na základě vybraných filmových a televizních děl, popsat a analyzovat obraz učitele v systému základního vzdělávání v letech 1945 – 1968. Svou pozornost tak zaměřím nejen na stručnou dějovou linii, ale především na ztvárnění postavy učitele ve vybraných filmech. Jednotlivé postavy učitelů podrobím analýze. Cílem bude rovněž sledování shodných a rozdílných znaků mezi ztvárněnými postavami učitelů a realitou jejich ztvárnění.

První část mé práce je teoretická. V ní se budu soustředit na vymezení základních pojmů, které souvisí se školou, potažmo školním prostředím, a filmovou a televizní tvorbou v obecné rovině. Pozornost bude kladena především na samotnou osobnost učitele, která je tvořena jeho vlastnostmi, úspěšností či neúspěšností, interakcí se žáky, stylem výchovy (výuky) a vlivem učitele na žáky (kolektiv žáků).

Následující část bude směřována na metodologii šetření. Bude nutné vymezit si cíle a otázky, které se stanou součástí mého průzkumu o obrazu učitele. V této části bude pozornost zaměřena i na způsob sběru materiálu, jeho třídění a konečný výběr filmů, jež budou následně podrobeny konkrétní analýze.

Samotné jádro mé práce je tvořeno šetřením, tj. podrobnou analýzou filmových postav učitelů. Jejimi opěrnými body bude několik otázek, na něž se budu snažit nalézt odpověď.

Na základě poznatků a závěrů z této kapitoly vyhodnotím společné a rozdílné znaky. Využiji tedy především metodu srovnávání. Předpokládám, že nalezeno bude více společných znaků, jelikož filmy spojuje politická situace v Československu – u moci je Komunistická strana Československa, která ovlivňuje všechny aspekty života lidí, především pak má za cíl společnosti předkládat „ideály“ člověka. Pro demonstraci těchto ideálů slouží i filmová a televizní tvorba, v ní samotné postavy. Postava učitele, jeho obraz, sloužily především politickým zájmům.

2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V této práci se budu zabývat popisem obrazu učitele základního vzdělávání ve vybraných filmových a televizních dílech. Pro to, aby bylo možné zanalyzovat postavu (charakter) učitele, je nutné vymezit si nejprve základní pojmy, které jsou spjaty se školním prostředím.

Jedním ze základních pojmů je **učitel**. Řekne – li Vám někdo, že pracuje jako učitel, budete vědět, že je to osoba, která učí. Jak je uvedeno v pedagogické encyklopedii (2009, str. 396) „*učitel je osoba, jejíž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků, postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních programech, žákům a studentům ve vzdělávacích institucích.*“ Autor dále podotýká, že základním předpokladem pro to, abychom někoho mohli nazvat učitelem je, aby byl v této profesi aktivní – tedy přímo učil a realizoval učební plán.

To byla současná definice učitele. Pro srovnání uvedu ještě definici učitele tak, jak ji definuje pedagogický slovník z roku 1967. „*Učitel je vedoucí činitel v komunistické výchově. Učitel má za úkol vychovat všestranně rozvitého člověka, budovatele komunistické společnosti, v němž harmonicky splyvá duchovní bohatství, mravní čistota a tělesná dokonalost. Pečuje o tělesný rozvoj žáka a upevnění jeho zdraví, seznamuje ho se základy věd a způsoby vědeckého myšlení, pečuje o jeho rozvoj rozumový, citový a volní, klade základy k utváření jeho vědeckého světového názoru, vychovává ho ke komunistické mravnosti, k socialistickému vlastenectví a proletářskému internacionalismu.*“ (Pedagogický slovník, 1967, str. 319) Dále je zde zmíněno, že nutným předpokladem pro úspěšné výchovné působení je autorita učitele.

Pod pojem „učitel“ tak řadíme vyučující všech typů škol od mateřské školy až po vysokou školu. V mé práci se zaměřím především na učitele základních škol. Ti totiž, podle mého názoru, jsou takovou skupinou učitelů, která je v povědomí lidí nejvíce.

Dalším pojmem je **základní škola**. V současné době pod tímto pojmem rozumíme instituci, která zajišťuje primární a nižší sekundární vzdělání. Spadají sem jak školy devítileté, tak i menší obecné školy, které zajišťují primární vzdělání, tj. 1. stupeň.

Členění struktur školství zaznamenalo několik změn. Po skončení druhé světové války se školství řídilo předválečnými zákony, a tudíž fungoval i předválečný školský systém – tzv. dualismus školské soustavy. Základní školství se tedy dělilo na obecnou a měšťanskou školu. Namísto měšťanské školy mohli žáci navštěvovat gymnázium, reálku, reálné gymnázium či jinak specializovanou střední školu.

V roce 1948 byla školským zákonem č. 95/1948 Sb. uzákoněna takzvaná jednotná škola, která poskytovala všem žákům obsahem a kvalitou rovnocenné vzdělání od počátku školní docházky až do určitého věku (14-15 let nebo i výše). Povinná školní docházka byla devítiletá a vznikla tříступňová struktura všeobecného vzdělání: národní škola (5 ročníků), střední škola (4 ročníky) a gymnázium (4 ročníky).

Později, 24. dubna 1953, vešel v platnost nový školský zákon, který zkrátil povinnou školní docházku z devíti na osm let. Druhý stupeň byl v důsledku tohoto zákona zkrácen ze čtyř na tři roky.

Školský zákon z 15. prosince roku 1960 znovu zavedl devítiletou povinnou školní docházku, která byla zrušena v sedmdesátých letech minulého století. V osmdesátých letech však byla obnovena.

Mezi další pojmy lze zahrnout i termíny **výuka** a **vyučování**. „*Vyučování je záměrné (cílevědomé) a systematické působení učitele na žáka s cílem vštípit mu určité vědomosti, dovednosti a návyky, způsoby chování a charakterové vlastnosti.*“ (Kohoutek a kol., 1996, s. 8). Zajímavé je rovněž vymezení těchto pojmů v Pedagogické encyklopedii. Ta termín výuka chápe jako spolupráci mezi žákem a učitelem, zatímco vyučování definuje jako samotnou činnost učitele.

V průběhu vyučování, i mimo něj, dochází k interakci mezi učitelem a žákem. Interakci mimo vyučování chápeme spíše jako výchovu. Je proto nutné zmínit i pojem **výchova**. Ta se snaží především usměrnit osobnost žáka. (Průcha, 2009). „*Žádoucím výsledkem výchovy je rozvinutá harmonická osobnost.*“ (Kohoutek a kol., 1996, s. 6)

2.1 Učitelská profese

Učitelství má velmi dlouhou tradici. Vždyť každý z nás rodičů byl prvním „učitelem“ svým dětem. Stáváme se pro své děti vzorem v určitých činnostech, chování, situacích...

2.1.1 Učitelství jako pomáhající profese

Jak je to tedy s učitelskou profesí? Je to profese, poslání (jak je zmíněno v úvodním mottu), semiprofese či pomáhající povolání stejně jako například lékaři a zdravotní sestry či psychologové? V učitelské profesi je určitě důležitý vztah mezi učitelem a žákem (podrobněji bude zmínka v kapitole 2.2.3), i když je spousta učitelů, kteří pouze „odříkají“ svou látku, vyzkouší učivo a nezajímá je, zda žáka pro svůj předmět zaujmou nebo nadchnou. Někdy se také může stát, že učitel je ke svým žákům arogantní, hrubý a lhostejný.

Naštěstí běžnou realitou je plně angažovaný učitel, který je pravým opakem zmiňovaného učitele. Pro takového učitele je jeho učitelská činnost smysluplná a dokáže ho nadchnout. Podle Kopřivy (1997) je úkolem takového učitele svého žáka pochopit, zajímat se o něj, přijímat ho, jaký je, vidět v něm jeho dobré stránky, prostě ho mít rád.

2.1.2 Vzdělávání učitelů

Současně s vývojem lidstva se vyvíjela i učitelská profese. V této kapitole budu krátce věnovat pojetí učitelské profese a vývoji vzdělání učitelů v letech 1945 až 1968.

Ještě před druhou světovou válkou jsou založeny vysokoškolské učitelské ústavy, a tím byla završena snaha o vysokoškolskou přípravu učitelů. Po druhé světové válce však dochází ve vývoji učitelského vzdělání k několika změnám.

Jednou z nich je přeměna učitelských ústavů na pedagogická gymnázia, ale ještě v roce 1945 byl podepsán zákon o vysokoškolském vzdělání učitelů a následující rok byly zřízeny pedagogické fakulty na všech vysokých školách.

V roce 1953 byly pedagogické fakulty zrušeny. Učitelům mateřských škol a učitelům 1. stupně postačovalo středoškolské vzdělání. Pro učitele druhého stupně byly určeny vyšší pedagogické školy. Vysoké pedagogické školy poskytují vzdělání středoškolským učitelům. V roce byly pedagogické fakulty zrušeny úplně a vzdělání středoškolských učitelů převedeno na jiné fakulty. Zároveň vznikly pedagogické instituty pro vzdělání učitelů prvního a druhého stupně.

Rok 1964 přináší další změny. V krajských městech byly zřízeny čtyřleté pedagogické fakulty, kde byly učitelé prvního a druhého stupně vyučování odděleně. Fakulty se staly součástí stávajících univerzit, nebo se úplně osamostatnily. (Urbánek, 2005)

2.1.3 Kvalifikace učitelů a pedagogická způsobilost

Pojem kvalifikace můžeme definovat jako *„souhrn požadovaných předpokladů pro vykonávání určitého povolání nebo pro sjednaný druh pracovní činnosti, a to s předepsaným stupněm složitosti, přednosti a namáhavosti práce a ve vyžadované kvalitě.“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, str. 110-111)

Podle Průchy (2002) je podobně jako v jiných povoláních i v učitelské profesi kvalifikace vytvářena dvěma způsoby. Jednak vzděláním a poté praktickými zkušenostmi při samotném výkonu povolání. Dále uvádí, že v souvislosti s učitelskou profesí je operováno také s pojmem pedagogická způsobilost. Ta má podle autora širší obsah a závažnost. Kvalifikovaný učitel ještě nemusí být způsobilý k výkonu svého učitelského povolání, protože pedagogickou způsobilost nenabude pouze studiem a přípravou, ale pedagogická způsobilost je i to, jak je učitel osobnostně vybaven na vykonávání činnosti učitele.

Proto se budu v kapitole 2.2 podrobněji zabývat rozborem osobnosti učitele, tj. jeho žádoucími vlastnostmi, vztahy mezi ním a žákem a podobně.

2.1.4 Společenská prestiž učitelské profese

K posouzení společenské prestiže různých zaměstnání se využívají žebříčky hodnocení. Ty se mění podle změn ve společnosti a měnícího se systému hodnot. Tradičně zauímají nejvyšší místa profese jako lékař, vědec, v současnosti je to například i manažer. Profese učitele dosahuje také významné společenské postavení. Například v roce 1977 v mezinárodním srovnávání SIOPS obsadil učitel primární školy čtrnácté místo a učitel sekundární školy místo desáté. Později v roce 1992 proběhlo šetření v naší republice nazvané „Změny na trhu práce“ ve kterém se učitel základního vzdělávání umístil na místě sedmém. A prestiž učitele stále stoupá. (Vašutová, 2002)

Učitelská profese patří mezi velmi sledovanou a dosti kritizovanou skupinu. „*Vyplývá to ze společenského požadavku loajality učitelů vůči státu, který má ve svých rukou vzdělávací systém.*“ (Vašutová, 2002, str. 18) Dále autorka uvádí, že dnešní učitelé mají pocit, že společnost nedokáže ocenit jejich náročné pedagogické výkony. Například veřejnost míní, že učitelé mají přiměřené platy, protože mají ve své profesi určité výhody (například dlouhé prázdniny, zkušený učitel se nemusí na vyučování připravovat a jiné).

Dle mého mínění je to způsobeno nedostatečnou argumentací učitelů svých profesních požadavků. Učitelé by se měli naučit prezentovat nejen své úspěchy, ale i ztížené pracovní podmínky v médiích a na veřejnosti, tak aby vzniklo o učitelské profesi širší povědomí.

2.1.5 Profesní výkon učitele

Pro učitele je pracovním prostředím škola. Zde se setkává se svými žáky, kolegy a rodiči žáků. Zde také vykonává svůj pracovní výkon. Jeho hlavní profesní činností je vyučování.

Podle Vašutové (2002) má vyučovací činnost tři etapy: projektování, vyučování a hodnocení. Výsledkem **projektování** je tematický plán a příprava na vyučovací hodinu (ta například obsahuje: cíle vyučování, výběr učiva, didaktická analýza a tak dále). „*Vyučování je praktickým provedením projektu ve formě interakce učitel – žáci.*“ (Vašutová, 2002, str. 20) **Hodnocení** je pak konečnou etapou, je zpětnou vazbou jak žáků, tak i učitele.

Dále autorka uvádí, že další činnosti patřící k profesní činnosti učitele jsou takzvané doplňkové činnosti. Mezi ně patří například: konzultační činnost, administrativní činnost, operativní činnost (dozory o přestávkách, suplování a podobně) a další.

Jak je zmíněno v předchozí kapitole 2.1.4, učitelská profese je dnešní společností nedoceněna. Zde v této kapitole je nastíněn jen útržek každodenních povinností učitele pro lepší představu o této profesi.

2.1.6 Profesní kompetence učitele

Dle Vašutové (2002) mívají profesní kompetence tři komponenty. Jsou to: osobnostní, předmětové a profesně pedagogické kompetence. Pro **osobnostní kompetenci** je velmi

významná vysoká úroveň socializace, empatie, tolerance a všeobecný rozhled učitele. Osobnostní kompetence je rozvíjena vzděláním, sebevzděláním a působením profesního prostředí. **Oborová kompetence** vyžaduje nejen kvantitu a kvalitu profesních znalostí vyučovacího předmětu, ale také metodologii a schopnost transformovat znalosti do vyučovacích předmětů. Je nezbytná pro rozvoj profesně pedagogických kvalit učitele. „*Profesně pedagogická kompetence se vztahuje k výchovné a vzdělávací práci učitele.*“ (Vašutová, 2002, str. 26) Reflexí druhé z jejích částí „*učitel zdokonaluje svou práci a rozvíjí sebe sama*“ (Vašutová, 2002, str. 26)

Dle mého názoru mají profesní kompetence učitele velký význam nejen pro rozvoj učitelské profese, nýbrž i pro zvýšení její prestiže a pro finanční ohodnocení.

2.1.7 Únava, stres a vyhasínání

Mnohem více než jiné profese je právě učitelská profese velmi duševně náročná a dokáže lidský organismus velmi vyčerpat. Na vině je tomu neustálá pohotovost, soustředění se a napětí. Velké množství energie vydávají učitelé na splnění svých cílů vyučování, protože jsou zodpovědní za výsledku učení svých žáků. Také dbají na klid ve třídě a snaží se udržet mezi dětmi dobré vztahy. Když ale učitel zjistí, že žáci mají negativní postoje nejen k učení, ale i ke škole, a navíc jejich chování neodpovídá normám a školnímu řádu, dojde snadno ke stresu ze zklamání a z náročných školních situací. U některých jedinců může tento stres dosáhnout až takzvaného vyhasínání. „*Takový stav se negativně odráží v učitelových postojích k žákům, neschopností diferencovat mezi žáky (všichni jsou špatní). V krajním případě stres a permanentní neúspěch v profesi vedou nejen k demotivaci, ale stávají se způsobem života.*“ (Vašutová, 2002, str. 22)

Proto je dobré, aby měl učitel známé a kamarády nejen mezi svými kolegy, ale i mezi lidmi z jiných profesí. Udržoval si své záliby a koníčky mimo školu, měl dobré zázemí nejen ve škole, ale hlavně doma, v rodině. Tím dokáže účinně předcházet stresům.

2.2 Osobnost učitele

Mám-li popisovat obraz učitele, musím se zaměřit na určité jeho charakterové vlastnosti, kterým budu při analýze filmů věnovat pozornost. Dále bych v této kapitole chtěla odpovědět na otázku, jak rozpoznat dobrého a špatného učitele.

Podle Kohoutka a kol. (1996) má osobnost učitele při výchově a výuce rozhodující úlohu, a aby měl učitel pozitivní vliv na osobnost žáka, je potřeba jeho autorita a působivost jeho osobnosti. „*Autorita učitele je přitom značně závislá na jeho společenské a odborné pověsti, na jeho charakterových a morálních vlastnostech.*“ (Kohoutek a kol., 1996, s. 23). Učitel svým žákům v první řadě imponuje spravedlivým postojem k nim a teprve poté svými znalostmi, klidem a objektivností. A pro svého oblíbeného učitele žáci udělají cokoli. A nenahraditelný je i osobní příklad učitele a kouzlo jeho osobnosti. (Kohoutek a kol., 1996).

V tomto smyslu s autory naprosto souhlasím. Dobrý učitel je pro žáky ten, který je ke všem spravedlivý a nedělá mezi dětmi výjimky. Velmi důležitý je dle mého názoru osobní příklad učitele, který děti velmi rády napodobují.

2.2.1 Žádoucí vlastnosti učitele

Na úspěch či neúspěch učitele mají určité vliv jeho vlastnosti, které podle typu (například sebekontrola, smysl pro humor a podobně) dokážou jeho práci usnadnit nebo i ztížit. Tyto vlastnosti ovlivňují i postoj žáků k učiteli.

Kohoutek a kol. (1996) dělí žádoucí vlastnosti učitele do tří skupin. Jsou to vlastnosti **primární**, které jsou vrozené nebo získané v raném dětství, například dominance, sociabilita, sebekontrola a další; **sekundární**, získané výchovou a vzděláním, například schopnost řídit činnost skupiny, poznávat druhé, smysl pro čestnou hru a podobně; a **terciální**, které vyplývají z role učitele, například motivace a angažovanost.

Podle Fontany (1997) nelze určit konkrétní vlastnosti, které jsou pro učitele žádoucí, tj. správné. Vybraným vlastnostem se následně věnuji v dalších kapitolách.

V současné době jsou určité důležité vlastnosti jako smysl pro improvizaci, pohotovost, které dokážou žáky správně motivovat, vyburcovat k ještě lepším výkonům.

2.2.2 Úspěšnost učitele

Fontana (1997) si klade otázku: Který učitel je vlastně dobrým učitelem? Je to ten, kdo je naučí znalostem, nebo ten, kdo je dovede k úspěšným zkouškám, nebo ten, kdo podněcuje jejich rozumový vývoj? Z jeho výzkumu vyplývá, že úspěšný učitel je: vřelý, chápavý, přátelský, odpovědný, soustavný, vynalézavý a nadšený. Samozřejmě míra úspěšnosti těchto vlastností závisí na věku žáků. Děti na první stupni potřebují svého oblíbeného učitele s výše uvedenými vlastnostmi, zatímco děti druhého a vyššího stupně jsou více odpovědní za svou práci, proto se lépe přizpůsobují učitelům, kteří jsou nedostatečně vybaveni těmito vlastnostmi.

„Úspěšní učitelé se ve srovnání se svými méně úspěšnými kolegy důkladněji připravují na vyučovací hodiny, tráví více času mimoškolními činnostmi a projevují větší zájem o jednotlivé žáky.“ (Fontana, 1997, s. 365). Zároveň by podle Fontany (1997) měli mít profesionální odstup a cit odpovědnosti.

Dále Fontana (1997) uvádí, že úspěšný učitel je citově zralý člověk, který se nenechá vtáhnout do malicherných sporů s dětmi, nenechá se vyvést z míry provokujícími dětmi, protože učitel, který dá dětem najevo své vyvedení z míry, je pak více a více terčem dětských škodolibostí. Naopak učitelé, kteří odolají těmto dětským nepřístojnostem, poznají, že děti jejich strategie přestanou lákat. Citovou stabilitu nazývá „síla ego“, což je *„spojení realisticky vysoké úrovně sebevědomí a sebedůvěry se základní povahovou vyrovnaností“* (Fontana, 1997, s. 366). Ta jim pak umožňuje povznést se nad případné neúspěchy a zklamání, které se v učitelské profesi vyskytují, a mohou pak své neúspěchy analyzovat a poučit se z nich.

Úspěšný učitel má kladný vztah k odpovědnosti a k náročné práci, k předmětům své aprobace i k pozici učitele ve společnosti. Takový učitel je také lépe schopen kompromisů, což znamená, že dokáže školu stavět nad své osobní zájmy a případné rozpory s kolegy potlačí ve prospěch toho, aby ve škole vládla jednota a soudržnost. Děti pak mohou prožívat pocit bezpečí. (Fontana, 1997)

Dle mého mínění úspěšný učitel je ten, kterého děti respektují, má u nich přirozenou autoritu a děti ho mají rády. Dokáže řešit problémy ve třídě, aniž by se nechal unést a vtáhnout do hádek mezi dětmi.

Jednou z věcí, které tedy budu ve vybraných filmech sledovat, je úspěšnost učitele nejen z hlediska dětí. Tj. jeho přípravu na vyučování, citovou stabilitu či jeho vztah k odpovědnosti.

2.2.3 Vztahy mezi učitelem a žákem

To, jak kvalitní je vztah mezi učitelem a žákem, se odráží na postoji žáka k učení a škole obecně. Pokud má žák k učiteli kladný vztah, mívá kladný vztah i k předmětu, který daný učitel vyučuje a naopak. Dokáže také ovlivnit duševní rovnováhu obou dvou, jak učitele, tak žáka.

Podle Kohoutka a kol. (1996) je vztah učitele k žákům určován spoustou faktorů, například osobními vlastnostmi, osobním rozpoložením, vztahem žáků k němu samotnému a dalšími aspekty. Často je tento vztah ovlivňován i věkem a pohlavím, dokonce někdy i rodiči žáka.

Stejně tak i vztah žáka k učiteli je ovlivněn řadou faktorů. Vztahy k učiteli se mění s dospíváním. Na počátku školní docházky bývá učitel pro žáka takzvanou nezdůvodněnou autoritou a s postupem času přibývá kritických výhrad. (Kohoutek a kol., 1996) Kromě učitelových charakterových, volních, citových a temperamentových vlastností je tento vztah závislý i na vlastnostech zmiňovaných v předchozí kapitole věnované tématu úspěšnosti učitele.

Správný učitel by měl umět jednat se žáky a navazovat s nimi kontakt. To bývá podmíněno zejména jeho sociálními zkušenostmi. Učitel by měl být rovněž zdatný v rámci pravidel komunikace se žáky. Pozornost by měl věnovat především souladu jeho slov a skutků/činů a vyvarovat se této disharmonii. Bezpochyby by měl respektovat individualitu žáka, sledovat a umět správně zhodnotit situaci jak celého kolektivu, tak i žáka samotného. (Kohoutek a kol., 1996)

Vztahy učitele a žáků mohou být ovlivněny i psychickou nerovnováhou učitele. V případě, že je učitel vystaven náročným životním situacím (soukromým i pracovním), řeší značné množství dílčích úkolů a zároveň se soustředí na ty podstatné věci, lze předpokládat, že důsledkem těchto situací bude vzrůstat napětí, které může vést k narušení psychické rovnováhy. Takový stav se může projevit na učitelově kontaktu se žáky a ovlivnit i jeho vzdělávací činnost.

Zmiňované a popisované vztahy učitele a žáků se stanou dalším aspektem, který bude podroben analýze. V centru pozornosti bude proto schopnost učitele navazovat kontakt se žáky, komunikace s nimi a také schopnost respektovat individualitu žáka.

2.2.4 Styly výchovy

Styl výchovy učitele ovlivňuje nejen jeho výuku, vztahy mezi učitelem a žáky, ale i to, jak bude celý kolektiv (třída) pracovat a jednat. Jak je uvedeno v Kohoutkovi a kol. (1996), existují tři druhy výchovných stylů. Jsou to dominantní (autokratický) styl, nezasahující (liberální) styl a integrační (sociálně integrační, demokratický) styl výchovy.

Dominantní styl je typický učitelovým rozkazováním, výhružkami, častým užíváním systému trestů a nedostatečným pochopením pro potřeby a přání dětí. V souvislosti s nízkou empatií vůči žákům potlačuje (nerozvíjí) jejich samostatnost, tvořivost a iniciativu. Takové jednání je typické pro učitele rozhodného, odvážného až hazardéra, nebo naopak učitele obezřetného, který není ochotný snášet riziko. Třída vedená v tomto stylu často pracuje na vysoké otáčce, ale pouze pod kontrolou svého učitele. Zároveň je pro třídu charakteristické napětí jak z hlediska pracovní atmosféry, tak v rámci vztahů mezi samotnými žáky.

Liberální styl je charakteristický tím, že učitel své žáky řídí velmi málo nebo vůbec ne. Používá neosobních výzev vůči celé skupině, místo aby přímo kladl. Má mnohdy až neoprávněnou důvěru ve své žáky. Liberální učitel bývá vnitřně nejistý, snaží se vyhnout chybám autoritativního postupu, a tudíž nemá doposud správně vyváženou koncepci výchovy. V některých situacích bývá tento styl méně škodlivý než styl předchozí. Třída vedená tímto typem učitele obvykle nedosahuje takových výsledků, kterých by byla schopna dosáhnout.

Demokratický styl je typický svou vyvážeností pevného výchovného působení a prostorem pro iniciativu, samostatnost a tvořivost žáků. Sankce učitel uplatňuje spravedlivě a vyváženě, ve třídě panuje uvolněná atmosféra, a tak může docházet k lepší spolupráci. Demokratický styl je tedy pro utváření kolektivu a pro výchovnou práci v něm nejoptimálnější, avšak pro učitele nejobtížnější. Málokterý učitel totiž má tímto způsobem ideální strukturu vlastností, aby se u něho demokratický styl spontánně vyvíjel. Většina učitelů se mu musí učit a pracovat na svých vlastnostech.

Demokratický styl je styl, který je dle mého mínění tím správným stylem výchovy. A i já se ve své praxi snažím tento styl používat. Žáci jsou schopni lépe se mnou spolupracovat a naopak mně se lépe daří jak výchova, tak výuka žáků.

I tento aspekt, tj. styl výuky, bude součástí analýzy v praktické části této práce.

2.2.5 Vliv učitele na své žáky

K budování vřelých vztahů mezi žákem a učitelem napomáhá také to, že učitel dává žákovi najevo chápání nejen jeho názorů, ale i jeho osobních záležitostí. To by mělo fungovat oboustranně. Žáci by měli úctu oplácet úctou. V případě, že tomu tak není, měl by učitel ihned jednat, aby dal žákovi najevo, jaké normy chování akceptuje a které nikoli. V případě, že tak neučiní, snižuje tím svou vlastní autoritu.

V prvních letech školní docházky bývá velmi silné ztotožnění žáka se svým učitelem, proto by si učitel měl uvědomovat, jaký vliv má jeho chování na žáky. Je to právě učitel, kdo bývá pro své žáky vzorem postojů a hodnot. Pokud učitel pohlídá prostředí tak, že se každý žák bude moci vyslovit a nebude v takovém případě středem posměchu a pohrdání, podnítl v žácích nejenom zdravou míru sebevědomí, ale i tvořivost a kreativitu.

Daleko silnější vztah si žáci a učitel budují ne ve školním prostředí, ale při mimoškolních akcích. Učitel své žáky poznává ve zcela odlišných situacích, má možnost daleko víc poznat jejich charakterové vlastnosti. A naopak. I samotní žáci ocení, že mohou svého učitele poznat z úplně jiné stránky. Učitel se takto využitý čas vrátí v podobě přirozené autority a úcty.

Vliv učitele na své žáky ve školním i mimoškolním prostředí se stane posledním aspektem v analýze mé praktické části.

2.2.6 Shrnutí

Osobnost učitele je determinována mnoha faktory. V předešlých kapitolách jsme se zaměřili alespoň na některé ze široké škály aspektů, které ovlivňují nejen osobnost učitele, ale i jeho přístup k žákům. Různorodost obrazu učitele si můžeme dokázat pomocí následujících ukázek. Ty budou podrobeny krátké analýze.

„3. A

Tři krát osmnáct plus dvacet dva je sedmdesát šest. Dvacet plus pět krát třináct... Ticho ve třídě protínají jen pravidelné kroky paní učitelky. Šest kroků uličkou mezi lavicemi od tabule k nástěnce, otočka, šest kroků od nástěnky k tabuli. A znovu, dvakrát, třikrát... desetkrát... dvacetkrát... Anička počítá pátý příklad v sedmém sloupečku. Je na tom lépe než Věrka, ta počítá teprve v pátém. Paní učitelka zachytila letmé mrknutí k sousedce: „Kadlecová, před sebe se dívám. Každý sám za sebe.“ Rychle zpátky k příkladům. Sedm krát třináct plus... Za oknem se houfují švitořící vlaštovky. Těch je! Na každém drátu jich sedí asi deset. Drátů je pět, čtyři vlaštovky poletují ve vzduchu. Padesát plus čtyři, to je celkem padesát čtyři vlaštovek, počítá rychle Anička. Pravidelné kroky paní učitelky ustanou. Prásk! Úder počtenice o desku lavice. „Kadlecová, nekoukám, kde co lítá, a počítám!“ rozkřikne se paní učitelka. „Ale... já přece počítám,“ leknutím zadržává Anička. „Ještě budeš drzá!“ hlas paní učitelky začíná rozčilením přeskakovat. „Notýsek na stůl, ale honem!“

„3. B

„Paní učitelko!“ nadskočí v lavici Ivánek. „Podívejte se, tolik vlaštovek jsem pohromadě ještě neviděl!“ ukazuje směrem k oknu. „Máš pravdu. Podívejte se děti. Kolik jich asi může být?“ Děti se tlačí u oken. „Asi tak padesát,“ odhaduje Klárka. „To víc. Tak sedmdesát,“ míní Radek. „Možná i sto.“ „Šedesát.“ „Devadesát.“ „Nedá se to přesně spočítat, pořád poletují,“ ozývají se ostatní hlasy. „Máte pravdu, přesně je asi nespočítáme, ale můžeme se pokusit o co nejpřesnější odhad,“ radí dětem paní učitelka. „Odhaduji, že na každém drátě sedí asi dvacet vlaštovek. A kolik máme drátů?“ „Pět,“ zní sborová odpověď. „A kolik je pět krát dvacet, Pavlíku?“ „Sto,“ nezaváhá klouček. „Ba ne,“ nesouhlasí Barborka, „zapomněli jsme, že asi tak dvacet vlaštovek poletuje.“ Děti se nakonec dohodnou, že za oknem se chystá na odlet do teplých krajín přibližně sto dvacet vlaštovek.“ (Coufalová, 2006, s. 5)

Ukázka ze třídy 3. A je důkazem typicky dominantního stylu výuky. Učitelka nepřipouští žádnou diskuzi ani iniciativu. Po žácích vyžaduje pouze tupou poslušnost a plnění úkolů. V případě, že tomu tak není, okamžitě trestá. V tomto případě se můžeme domnívat, že důvodem takového chování je určitý druh frustrace, která má za následek celkovou

psychickou labilitu. Lze tak usuzovat z bezdůvodného rozčilení a následného přeskokování hlasu. Dle mého mínění nemá pochopení pro zvědavou dětskou duši a nerozumí jí.

V případě druhém pozorujeme empatii pro dětskou všímavost, zvědavost a iniciativu ve prospěch zpestření vyučovací hodiny. Děti tak v zápalu zájmu procvičují matematiku, aniž by o tom věděly. Navíc si z hodiny odnesou i něco víc – pocit radosti, jak krásně spočítali množství vlaštovek. Tuto paní učitelku bychom mohli zařadit do kategorie ideálních učitelů, kteří mají pro dětskou duši pochopení. Do svých hodin jsou ochotni zavádět nové a zajímavé věci a dokážou své žáky zaujmout. Žáci je pak na oplátku milují.

Mně osobně se více zamlouvá styl výuky ve 3. B. Paní učitelka nevnímá Ivánkovu všímavost jako nepozornost. Nekárá ho za to. Ba naopak. Využije zájem dětí o vlaštovky ve prospěch své hodiny matematiky. Děti jsou podle mne k paní učitelce vstřícnější než v předchozí ukázce z 3. A. Nebudou se bát paní učitelce se svěřit s problémem, či ji požádat o pomoc. Paní učitelka z 3. A nemůže s takovou důvěrou dětí počítat, protože je v roli nadřízené, nedotknutelné osoby.

Při analýze obrazu učitele ve filmové tvorbě budu postupovat obdobným způsobem. Pozornost budu věnovat zejména: vlastnostem učitele, vztahům mezi učitelem a žáky, stylu výuky, poutavosti vyučování a v neposlední řadě i vlivu učitele na žáky.

2.3 Filmová tvorba a televizní tvorba

Film je umělecké ztvárnění, které nejenže odráží mínění společnosti, ale také ho určitým způsobem utváří.

Způsob, jakým filmaři ve svých filmech učitele ztvárňují, lze vnímat i jako hodnotící. Vytvářejí tak určité povědomí o tom, jak učitel pracuje, představují veřejnosti různé typy učitelů (výborného i málo zdatného). Filmy se svým způsobem podílejí na vytváření obrazu ideálního učitele ve společnosti. Vnímáme-li toto filmové umění jako odraz doby, ve které vzniká, nebo o které hovoří, můžeme jeho prostřednictvím z části odpovědět na otázku: Co společnost od učitele očekává? Ne všechna filmová díla jsou schopna na tuto otázku odpovědět. Záleží hlavně na typu filmu, jeho cílech a hlavních idejích.

Můžeme také předpokládat, že filmoví tvůrci vycházejí v tvorbě svých postav z vlastních zkušeností se svými učiteli nebo s učiteli svých dětí. Film se tak může stát i formou evaluace pro učitele, kteří si jeho prostřednictvím uvědomují, jakým způsobem je jejich práce vnímána veřejností.

Postava učitele ve filmu je tedy postavou fiktivní, což znamená, že je součástí fiktivního světa. Tento fiktivní svět se může našemu světu podobat, ale také nemusí. Často se stává, že film ukazuje svět takový, jaký ho chce „vládnoucí vrstva“ mít. To se dělo například v době komunismu.

Každá postava učitele ve filmu má v příběhu svou roli. Samotná postava se stává determinantem děje, nebo jen dokresluje prostředí. Je buď hlavním hrdinou, který reprezentuje určitou skupinu, nebo jen hledá sám sebe. Učitelská profese je pro film dosti silná a také často ztvárňovaná. Chceme-li však správně charakterizovat, jak je ve filmech zobrazována, nesmíme opomenout, vedle její charakteristiky pedagogické, ani význam, který tato postava má pro samotný příběh. Jakou úlohu v něm hraje. (Menšíková, 2012)

Televizní tvorbu můžeme v naší zemi zaznamenat až od 1. května 1953, kdy bylo zahájeno zkušební televizní vysílání ze studia Praha, a od 25. února 1954 bylo spuštěno pravidelné vysílání.

V září 1961 má koncesi 1 mil. majitelů televizních přijímačů, v roce 1963 je to již 1,5 milionu majitelů. Televize vysílá v roce 1953 tři dny v týdnu, 1954 čtyři dny, 1955 pět dní, 1958 sedm dní. (Televizní vysílání)

3 METODOLOGIE ŠETŘENÍ

V této kapitole se zaměřím na způsoby získávání dat, jejich výběr a způsob analyzování vybraných filmových děl.

3.1 Cíle a otázky šetření

Cílem mého šetření je, na základě vybraných filmových a televizních děl, popsání a analyzování obrazu učitele v základním vzdělávání. Dílčím cílem je popsat, (1) vlastnosti učitele; (2) do jaké míry je učitel u dětí úspěšný; (3) vztahy mezi učiteli a jejich žáky; (4) učitelův styl výuky; (5) vliv učitele na své žáky.

K naplnění vytyčených cílů jsem se rozhodla formulovat otázky, na které budu při sledování filmů hledat odpovědi. Vzhledem k dílčím cílům si kladu pět otázek:

O1: Jaké vlastnosti učitele jsou ve filmu představeny?

O2: Do jaké míry je učitel u svých žáků úspěšný?

O3: Jaké vztahy pozorujeme mezi učitelem a jeho žáky?

O4: Jaký styl výuky je ve filmu u učitele představen?

O5: Jaký vliv má učitel na své žáky?

3.2 Sběr filmů

Prvním krokem pro sběr materiálu bylo prostudování knih Miloše Fikejze. Zde se nabízelo zhruba 12 filmů, v nichž se postava učitele objevila. Následně bylo nutné zjistit informace o daných filmech. Ty měly vyhovovat mým kritériím. Film měl zobrazovat učitele základního vzdělávání v hlavní, vedlejší či epizodní roli a vyprávějící příběh z let 1945 až 1968. Po vyřazení pěti snímků jsem pracovala se sedmi filmovými zpracováními.

Druhou metodou byla návštěva NFA. Zde mi bylo historičkou českého filmu, paní Urbanovou, nabídnuto zhruba 51 filmů (viz. Příloha 1), které obsahovaly i mých sedm nalezených. Filmy byly vyhledávány za pomoci klíčových slov: učitel, učitel – svazák, učitelka, učitelka – svazačka. Učitel – svazák proto, že v té době byl učitel takto představován.

3.3 Výběr filmů

Z celkového seznamu, který čítal jednapadesát filmů ztvárňující osobnost učitele, bylo nutné vybrat pouze několik z nich, na nichž bude možné kvalitně demonstrovat ztvárnění postavy učitele, resp. obraz učitele ve filmu. Pro prvotní třídění bylo důležité, jakým způsobem je postava učitele ve filmu pojata – zda zaujímá učitel přední místo (hlavní roli) ve filmu. Na základě tohoto kritéria se vyprofilovalo celkem 30 filmů. Z tohoto počtu bylo vyřazeno dalších 10 filmů, které nebyly k dispozici na internetu, v prodeji nebo na DVD. Zbývajících 20 filmů bylo potřeba zhlédnout a při jejich sledování se zaměřit na otázky z kapitoly 3.1. Cílem bylo sledování a možnost analýzy alespoň tří z pěti uvedených aspektů kapitoly 3.1. Tomu nakonec vyhovovalo 12 filmů, které bylo nutné následně rozdělit do skupin se společným rysem.

Úkolem tedy bylo stanovení / vytyčení skupin, do nichž filmy budou rozděleny. Nakonec jsem zvolila rozdělení z hlediska ztvárnění role školy a školního prostředí ve filmu. Vznikly tak 2 skupiny:

1. Škola v hlavní roli
2. Škola ve vedlejší (dokreslující) roli

Jelikož kritériu první skupiny vyhovovaly pouze 2 filmy, ostatní filmy patřily do skupiny druhé, bylo nutné přistoupit k dalšímu dělení.

Novým kritériem se staly filmy o dětech a pro děti, které utvořily zvláštní skupinu. Škola je v nich vnímána jako nedílná součást jejich života. I z této skupiny byly vyřazeny ještě dva filmy, a to Červená kůlna a Za pět minut sedm. „Za pět minut sedm“ proto, že by vyčníval ze zbývajících snímků svým pohledem na učitele a „Červenou kůlnu“ proto, že škola je tu zobrazena nejméně ze všech snímků. Navíc „Za pět minut sedm“ bych mohla zařadit i do první skupiny o školních filmech, ale jedná se spíše o dětský film.

Filmy jsem tedy rozdělila do tří skupin. První skupina s názvem „Film o škole a školním prostředí“ obsahuje pouze dva snímky - „Obecná škola“ a „Škola otců“. Druhá skupina nazvaná „Škola jako nezbytná součást života dětí“ čítá pět snímků – „Anička jde do školy“, „Brankář bydlí v naší ulici“, „Puňťa a čtyřlístek“, „Kuřata na cestách“ a „Ivana v útoku“. Do poslední skupiny, kterou jsem nazvala „Škola dokreslující děj filmu“, jsem zařadila tři snímky – „Pelíšky“, „Romanci o nenápadné paní“ a „Můj přítel Fabián“.

3.4 Analýza filmů

Vybrané filmy

Tabulka č. 1

NÁZEV FILMU	POČET POPISOVANÝCH UČITELŮ
Obecná škola	4
Škola otců	5
Anička jde do školy	1
Brankář bydlí v naší ulici	2
Puňťa a čtyřlístek	1
Kuřata na cestách	1
Ivana v útoku	1
Pelíšky	2
Romance o nenápadné paní	1
Můj přítel Fabián	1
Celkem	19

Tabulka č. 1 zaznamenává vybrané filmy a počet učitelů, kterými se budu zabývat v následující kapitole „Výsledky šetření“. Některé snímky zobrazují více učitelů. Analýze však nebyly podrobeny všechny postavy, jelikož nevyhovovaly stanoveným kritériím (například učitelé nebyli zachyceni ve vyučovacím procesu, nebyli ve vztahu s žáky apod.)

Konkrétní způsob analýzy vybraných filmů byl následující:

1. Zhlédnutí filmu
2. Sledování obsahu filmu (dějová linie)
3. Sledování a analýza postavy učitele ve filmu
4. Zaznamenávání jednotlivých situací, v nichž se postava ocitá
5. Vyhodnocení – syntéza obrazu učitele

Tímto způsobem vznikl „obraz učitele“, tedy charakteristika ztvárněných postav učitelů ve vybrané filmové tvorbě.

4 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Cílem této kapitoly je analyzovat obsah děl a popsat postavu učitele tak, jak ji zobrazují vybraná filmová a televizní díla. Vymezeny jsou 3 skupiny (okruhy) filmů se společným rysem:

1. Film o škole a školním prostředí
2. Škola jako nezbytná součást života dětí
3. Škola dokreslující děj filmu

Tyto skupiny filmů tvoří samostatné kapitoly. V každé z nich nalezneme konkrétní filmy včetně jejich analýzy a následné resumé o obrazu učitele.

4.1 Film o škole a školním prostředí

V této kapitole jsou zařazeny filmy, ve kterých škola hraje hlavní roli (má klíčovou roli pro samotný děj filmu), tudíž je možné pozorovat jak profesionální život učitele (vyučovací metody, práci a vztahy s dětmi apod.), tak i jeho osobní život.

4.1.1 Škola otců

„Škola otců je první samostatný celovečerní film Ladislava Helgeho, který se řadí mezi nejhodnotnější české filmy. Tento film byl ve své době velice přínosný tím, že pravdivě a odvážně zobrazoval skutečné pocity a myšlenky obyčejných lidí. Kvůli tomu byl však ostře kritizován na 1. festivalu českých a slovenských filmů v Banské Bystrici pro „bezvýchodnost“ a „zkreslování vedoucí úlohy KSČ ve školství“. A tak se po roce 1969 ocitl v trezoru.“ (Škola otců)

<http://www.volny.cz/czfilm/Film/Skolaotcu.htm>

Učitel Pelikán přijíždí vlakem z Brna do Milovic a jde do školy, kde má nastoupit místo starého pana učitele Bajtka. Z Brna do Milovic se dal přeložit kvůli osobním problémům, chtějí si s manželkou dát čas na rozmyšlenou o svém manželství. Cestou do něho vrazí opilec Mlčoch, přítel Lojzíkovi maminky, a chce Lojzíka uhodit. Pelikán mu v tom zabrání.

První Pelikánovy dojmy z nového působiště nejsou špatné, ale po čase zjistí, že mladému řediteli školy jde spíše o statistiky a slavnostní projevy než o skutečnou pedagogickou práci. Učitel Pelikán zjistí, že nedostatky školy i žáků jsou zakrývány ideologickými frázemi o „třídním uvědomění“, které využívá zejména syn předsedy okresního národního výboru Vašík Janouch.

Učitel Pelikán nastupuje do třídy, která je prý nejlepší na škole. Brzy však zjistí, že děti nemají takové znalosti, které by měly mít. Proto je nucen snížit jim klasifikaci. Vinu za to přikládá starému panu učiteli, který dětem pěkné známky dával zadarmo (například jim při diktátu svou intonací hlasu napovídal).

Po vyučování ho vede školník do bytů pro učitele, jsou to zchátralé domky na konci městečka. Školník se za to omlouvá, ale nic s tím nezmůže. Nikdo se tam nechtěl

nastěhovat, tak to nechali pro učitele. Školník začne v Pelikánově pokoji zatápět a ten se dá do opravování diktátů.

Na obědě v místní hospodě u Jelena potká kolegu Buriana, který hraje s ostatními kuželky. Koule jim posílá a kuželky staví Lojzík Kotačka. Pelikán Lojzika odtud vede pryč se slovy, že to není prostředí pro chlapce. Všichni se zlobí, ale kolega Burian se ho zastane, že má pravdu. Cestou z hospody je zastaví Lojzíkův otčím Mlčoch a chce ho poslat zpět a uhodit ho. Pelikán se ho opět zastane a Lojzík uteče.

Pelikána osloví starý pan učitel a vyzve ho, aby si přisedl. Říká mu, že je sice pěkné, že se Lojzika zastal, ale dělá si jen zbytečně zle. Radí mu, že se radši nemá do ničeho plést a dělat jen to, co se od něho žádá – pěkné známky. Má jim je dát. Pelikán s ním však nesouhlasí, tvrdí, že mají vychovávat chytré a vzdělané lidi. Ale ředitel chtěl pěkné výkazy, a tak Bajtek mu pěkné výkazy odevzdával a měl klid. Pelikán mu na to řekl, že děti pokazil, dal jim příklad nepoctivosti. Bajtek se urazil a odešel.

Vašík Janouch doma obědvá a po obědě chce jít na doučovací kroužek kvůli čtyřce z diktátu. Když maminka známku vidí, Vašík se vymlouvá, že to ten nový učitel si na něho zasedl. Maminka Vašíka nikam nepustí a slíbí, že si to s učitelem vyřídí sama.

Na doučovací kroužek přijde jenom Věruška. Pelikán je zklamán a pošle jí domů, když zjistí, že přišla, protože maminka poručila. Do třídy za Pelikánem přijde ředitel Pohanka. Je na něho rozzlobený, protože paní Janouchová si byla stěžovat na jeho přístup k jejímu synovi.

Učitel Pelikán přijde na kluziště, kde děti hrají hokejový zápas, a hovoří s kolegyní Novotnou o Lojzíkovi. Andulka mu říká, že Kotačku do pionýra vzít nemůže nejen kvůli rodině, ale i kvůli chování a jeho prospěchu. Pelikán jim říká, že pionýr je tedy jen pro chlapečky z dobrých rodin a pro Kotačky je polepšovna nebo rovnou kriminál a odchází.

Jednou ve třídě zkouší učitel Pelikán u tabule Bláhu, který schválně na radu Vašíka neodpovídá. Pelikán dětem říká: „*Myslíte děti, že si vyvzdorujete?*“ Protože u dětí nevidí žádnou snahu, nechce jim dávat jedničky zadarmo. Bláhovi do žákovské knížky napíše pětku.

Na poradě Pelikánovi ředitel vyčítá, že dvacet procent dětí z jeho třídy propadá. Jak vůbec mohl s něčím takovým na konferenci přijít, je to neslýchané. Ředitel nevěří, že známky

děti odpovídají jejich znalostem. Na to mu Pelikán řekl, že si může děti přezkoušet. Ředitel se bojí o pověst školy. Pelikán mu říká, že si děti zvykly dostávat pěkné známky zadarmo a on v tom nechtěl pokračovat. Ředitel ho varuje, že i rodiče jsou rozhořčeni. Nechtějí, aby jim děti nosily domů pětky z nové školy. Ředitel končí poradou. Kolegy Burian s Pelikánem souhlasí, ale neměl by tak daleko zacházet, zbytečně si dělá nepříjemnosti.

Po poradě si ředitel k sobě do ředitelny ještě pozve Pelikána. Vyčítá mu, že Vašík, syn předsedy ONV, má čtyřku z českého jazyka. Pelikán tvrdí, že mu ji dává právem a nechce ustoupit, protože je to pro něho zásadní věc. Naopak pro ředitele je to jen maličkost.

Rozdává se vysvědčení a v 5. A je ticho jako v hrobě, dětem se vysvědčení nelíbí. Pelikán také nemá radost, že musí rozdávat tak špatná vysvědčení.

Kolega Burian všem připomíná večerní ples. Ředitel Pelikánovi naopak radí, aby ve svém zájmu na ples nechodil, protože rodiče nemají rádi špatné známky. Pelikán na to říká: „*Uvažuj-li rodiče takto, je to zlé. Opakuje-li to po nich ředitel, je to tragédie.*“ A odchází.

Na plese tančí s ředitelem Pohankou paní Janouchová a vyčítá mu, že Pelikán se dětem mstí. Přijde i učitel Pelikán, kolegové ho přivítají a pozvou ke stolu. Přijdou také rodiče a nalévají mu – dnes na to mají – děti domů přinesly výplatu – špatné známky. Říkají, že se diví, že měl odvalu na ples přijít. Starý pan učitel se ho zastane a rodiče ho začnou vychvalovat – to byl učitel, toho jsme měli rádi. Starému panu učiteli je hanba. Pelikán odchází, cestou ho ale potká Andulka Novotná a požádá ho o tanec. Ředitel to nerad vidí, ale starý pan učitel se usmívá.

Ve škole ve třídě je na tabuli nakreslený pelikán. Vchází učitel a ptá se, kdo je tak zdatný kreslíř. Když se nikdo nehlásí, řekne, že je škoda, když se nepřihlásil. Nakonec se přihlásí Vašík Janouch. Učitel se ptá, zda umí nakreslit i jiné ptáky, třeba tučňáka. Toho Vašík neumí, toho ještě neviděl. Učitel na to: „Tučňák vás ještě neučil, že?“ – třída se směje a učitel se začne na tučňáka ptát a vyprávět o něm. Formou zvědavých otázek přiměje děti, že je začnou hodiny bavit. Začnou dokonce chodit i na doučovací kroužek. Nejprve nerady, ale protože jim učitel Pelikán dává zábavné úkoly, začne je bavit i kroužek. Jediný, který na doučování nechodí, je Lojzík. Je to kvůli jeho otčímovi, který mu to zakázal.

Jednou odpoledne Lojzík s kamarády tajně pozorují pionýry. Je s nimi i jejich učitel. Pelikán stranou hovoří s kolegyní Novotnou o svém manželství a tajně ho poslouchá Vašík. To zjistí Lojzík a kluci se poperou. Když je vyruší učitel, Vašík hned žaluje, že ho

Lojzík bil, Lojzík se brání tím, že Vašík neměl špehovat. Učitel odchází s Lojzíkem, učitelka Novotná s ostatními dětmi. Vašík ze vzteku rozdupá Lojzíkovo kolo, a uteče dom

Vašík vše doma svádí na Lojzíka, zbil ho a mířil na něho revolverem. Maminka ho vede ho za tatínkem, aby mu vše pověděl. Na tatínkovi je vidět, že mu moc nevěří. Maminka napíše paní Pelikánové anonymní dopis o něm a kolegyni Novotné. Vše se dostane až k řediteli. Ten jim slíbí pomoc. Ředitel jde za Janouchem a vše mu vypráví. Revolver chce uvést jako záminku k propuštění a říká, že se mstí na dětech funkcionářů.

K Janouchům domů přichází učitel Pelikán, aby si s tatínkem Janouchem promluvil o Vašíkovi. Pová mu, jak to všechno bylo, o zničeném kole i o revolveru. Tatínkovi se nechce věřit, že tohle jeho syn Vašík udělal, je zdrcený. Čím to může být? Pelikán na to říká, že je to vlastně jeho vina, protože Vašík vše dostává zadarmo, nemusí si nic tvrdě zasloužit. Tatínek s tím mlčky souhlasí. Když Pelikán odchází, ptá se ho ještě, proč přešel na tuto školu. Pelikán po pravdě poví o svém nefungujícím manželství, kterému trocha odloučení jen prospěje. Tatínek děkuje za upřímnou odpověď a Pelikán odchází. Tatínek si poté s Vašíkem promluví a Vašík dá Lojzíkovi své nové kolo.

Za svým manželem přijela paní Pelikánová. Přijela jen proto, že dostala anonymní dopis. Pelikán je zdrcen, že přijela jen proto. Ještě večer ji doprovází na vlak. Cestou na vlak se Pelikánovi usmíří.

Maminka doma Lojzíka utěšuje, že mu Mlčoch s kolem nic neudělá, ať nemá strach. Mlčoch však přichází domů opilý a bez kola. Prodal ho. Maminka se Lojzíka zastane, ten ji začne bít. Lojzík utíká pro pomoc k učiteli Pelikánovi. Ten zasáhne. Lojzíka se zatím ujme Andulka Novotná.

V ředitelně říká ředitel Pelikánovi, že rodiče dětí z 5. A žádají o schůzi, kde může svá obvinění vyvrátit. Ředitel se ho chce zbavit, a tak mu říká, že i Janouch sdílí jeho stanovisko. To Pelikána zklame natolik, že rezignuje a udělá to, co ředitel chce – odchází ze školy a vrací se do Brna. Cestou na nádraží potkává Lojzíka s maminkou, stěhují se a bez Mlčocha. Lojzík je šťastný. Pelikán mu ale říká, že už ho nebude učit a nic s tím ani jeden neudělají. Oba jsou smutní. U nádraží potká Pelikán starého pana učitele a řekne mu sbohem. Starý pan učitel je zklamán. Věřil v něho.

Ve škole ředitel Pohanka zahajuje schůzi. Pan Janouch by chtěl ještě počkat na učitele Pelikána. Ředitel mu říká, že dnes odpoledne podal výpověď a odešel ze školy. Janouch se

ho zastává, říká, že rodiče si hledají jen záminku, proč ho chtějí potrestat. Vlastně pan ředitel jim teď bude muset mnohé vysvětlit. Do třídy vstupuje starý pan učitel a říká: „*Hledáte viníka, otcové?*“, vždyť to, co ředitel dělal, ho naučili oni. Oni z něho udělali úspěšného ředitele, oni po něm chtěli pěkné výkazy. A tak on to dělal a vyžadoval od svých učitelů. A rodiče a učitelé nakonec Pelikána vyhnali za to, že tohle všechno chtěl změnit a stál si za svým názorem.

Janouch to chce napravit, ale je pozdě, protože Pelikán už odjel. Říká, že ho zklamal, myslel si, že vydrží. Starý pan učitel říká: „*Jací my jsme to lidé? Bijeme člověka po hlavě, a když nevydrží, divíme se. Byla měkká, ta hlava.*“

Pelikán odjíždí vlakem do Brna.....

Obraz učitele

Ve filmu scénáristy Ivana Kříže z roku 1957 vystupuje celý učitelský kolektiv. Pozornost však bude věnována vybraným pěti učitelům, a to: hlavnímu hrdinovi učiteli Pelikánovi, mladinké učitelce Andulce Novotné, řediteli školy Pohankovi, učiteli Buriánovi a starému panu učiteli Bajtkovi.

Učitel Bajtek je mírumilovný starý pán, kterého děti milují a přály by si, aby se do školy opět vrátil. Byl totiž na děti hodný, dával jim dobré známky. Bylo to z toho důvodu, jak sám přiznal, aby byl pan ředitel spokojený s prospěchem jeho třídy. To vše se děje na úkor znalostí a dovedností dětí. Ačkoli nevidíme učitele Bajtka ve filmu v akci, ze slov jednoho žáka můžeme jeho styl výuky odhadnout. Například dětem diktoval takovým způsobem, že jim intonací hlasu napovídal, což vypovídá o jeho shovívavosti. Pro děti byl tedy oblíbeným a úspěšným učitelem. Zároveň byl svými žáky milován a respektován.

Učitel Bajtek rezignoval na svou snahu děti vzdělávat. Dává jasně přednost požadavku svého nadřízeného – klid a spokojenost. Důvodem takového chování je jeho stáří a dlouhá pedagogická praxe, neboť na konci filmu je schopen prozřít, říci svůj názor a zastat se svého kolegy. Kromě toho dokáže říci pravdu do očí i rodičům a svým kolegům.

Učitel Burián je ve filmu představitelem učitele podobného typu jako starý pan učitel. S tím rozdílem, že prospěch ve své třídě dokázal udržet na snesitelné úrovni – ani nejlepší ani nejhorší. Snaží se jít s davem a nijak zvlášť nevybočovat. Učitele Buriána vidíme

ve filmu ve vztahu k dětem jen málo, spíše na chodbách školy. Přesto se zdá být dětmi oblíben.

Zprvu se zdá, že vše, co se děje ve škole, je vinou ředitele školy Pohanky. Je to mladý ambiciózní ředitel, kterého zajímají pouze a jenom výkazy a výsledky školy. Pro pověst své školy se nebojí ani lhát a pošpinit čest člověka – svého kolegy. Namísto toho, aby jako správný ředitel stál na straně svého učitele a dokázal se ho zastat, stojí na straně rodičů, kteří s ním manipulují. Závěrečná slova starého pana učitele Bajtka o tom, že za viníky můžeme pokládat rodiče, kteří po řediteli vyžadovali skvělé výkazy, jsou slovy pravdivými. To oni z něho udělali úspěšného ředitele.

Mladá **učitelka Andulka Novotná** je zprvu představena jako člen učitelského kolektivu, který stejně jako ostatní nijak nevybočuje. Nechá se ovlivnit většinou a přebírá vzory chování od ostatních, zejména od samotného ředitele, který je jejím přítelem. Zprvu také odmítá přijmout do pionýrského oddílu chlapce jen proto, že se ve škole špatně učí a má pověst výtržníka. Nesnaží se pátrat po důvodu jeho problémů. Oči jí otevře až nový kolega, učitel Pelikán, do kterého se nakonec i zamiluje. Stává se z ní tak trochu jiný člověk i učitel. Pod taktovkou učitele Pelikána je schopna empatie – vcítění se do dětských duší a pochopit je. Stává se tak jediným zastáncem učitele Pelikána. Učitelka Novotná je dětmi oblíbená. Můžeme tak usoudit zejména z jejích mimoškolních aktivit, kterým se věnuje. Jako vedoucí pionýra s nimi podniká spoustu volnočasových aktivit a to děti baví. K dětem má kladný vztah, který se v průběhu filmu ještě umocní zásahem učitele Pelikána.

Učitel Pelikán přešel na novou školu kvůli osobním problémům, o kterých nechce před ostatními mluvit. Převezme třídu po starém panu učiteli Bajtkovi. Ta je podle slov ředitele „nejlepší na škole“. Na novou třídu se těší, ale po první hodině je zklamán. Děti neumí to, co by umět měly, a protože Pelikán chce, aby se to změnilo, je důsledný a vytrvalý. Neustoupí ani před tlakem rodičů a ředitele. Nenechá se rozházet ani tím, že ho děti zpočátku nemají rády, protože jim dává špatné známky. Po čase výuku přizpůsobí dětem tak, že pro ně začne být zajímavá a děti se do výuky aktivně zapojí. Není mu lhostejná ani dětská duše, pátrá po příčinách dětských neúspěchů a trápení. Dokáže jim pomoci. Má smysl pro humor, je schopen udělat si legraci i sám ze sebe. Tím vším si také děti ve třídě získá. Snaží se z dětí vychovat lepší a čestnější lidi.

Jeho styl výchovy se dá charakterizovat jako demokratický, protože si pevně stojí za svým cílem, hodlá děti naučit vše, co by měly znát. Je neústupný ve svých nárocích na ně

a zároveň dětem dává prostor k vlastní iniciativě. Zpočátku to tak nevypadá, ale v závěru filmu se pro děti stává úspěšným učitelem, snad i proto, že se jim věnuje i mimo školní prostředí a zapojuje je do zajímavých činností. To má za následek nejen stmelení vztahů mezi ním a dětmi, ale i mezi dětmi navzájem.

4.1.2 Obecná škola

<http://ceskyfilm.web2u.cz/modules.php?name=News&file=article&sid=15>

Příběh se odehrává v prvním roce po skončení druhé světové války. Hlavními hrdiny jsou nerozluční kamarádi Eda Souček a Tonda Čejka, kteří zažívají spoustu dobrodružství i každodenních starostí. Chodí do chlapecké třídy jedné ze škol na předměstí Prahy. Stejně jako ostatní spolužáci, také Eda s Tondou zcela ignorují pokusy učitelky Maxové o výuku a spíše než o učivo se zajímají o to, zda má, či nemá kalhotky. Není divu, že se učitelka jednoho dne zblázní, když žák Rosenheim po ní hodí kalamář s inkoustem.

Na její místo nastupuje nový učitel. Jmenuje se Igor Hnízdo a vymyká se všem představám o učiteli. Chodí ve vojenské uniformě, na opasku má opravdovou pistoli a okamžitě zavede ve třídě tvrdý režim, trestá žáky rákoskou. Na Rosenheimova slova, že vše poví doma, hbitě odpoví, že tělesné tresty jsou sice zakázány, ale výjimkou je jejich třída, protože dostala učitelku do blázince. A bude trestat tímto středověkým nástrojem

do té doby, dokud to bude potřeba. A protože to bude dělat nerad, za trest poděkují a pak si podají ruce na důkaz přátelství. Dále jim poví, že do jejich školy posílají učitele za trest. On si však tuto školu vybral sám a řekne: „Nebál jsem se fašistů, nevím, proč bych si neporadil s vámi!“. Chlapci ho poslouchají s úžasem a respektem.

Do školy přišel pan inspektor a s panem ředitelem se dívají na hodinu tělocviku učitele Hnízda. Pan inspektor radí panu řediteli, aby nechal Hnízda v chlapecké třídě, a nepřímo panu řediteli potvrdil, že z vyšší dívčí ho vyloučili a do jejich školy ho poslali za trest.

Součástí výuky učitele Hnízda jsou nejen rákoska, ale i poutavá vyprávění o válečných zážitcích, kterými učitel prokládá probírané učivo. Například při vyprávění o mistru Janu Husovi vypráví tak poutavě, že chlapci ani nedutají. Někteří dokonce při upálení Jana Husa pláčí. Nakonec ještě hraje na housle a zpívá o mistru Janu Husovi píseň.

Přestože jsou jeho metody nečekaně účinné, začnou se velmi brzy nad učitelem stahovat mraky. Nejenže někteří tak úplně nevěří jeho hrdinským historkám, ale navíc se začne projevovat jeho slabost pro něžné pohlaví. Zhrzená tramvajákova manželka, kterou Hnízdo opustí kvůli koketním studentkám, dvojčatům Fabiánovým, totiž napíše udání.

Jednou ve škole vybírá učitel posly, kteří donesou dopis do žižkovské školy na Jarově. Ten mají za úkol předat do dvanácti hodin, počkat na odpověď a tu co nejrychleji donést nazpět. Jsou vybráni Eda s Tondou. Shodou okolností však nákladním vlakem, do kterého naskočí, dojedou do polí u Benešova a vzkaz paní učitelce telefonují z benešovské pošty. Do školy se vrací pozdě a jsou potrestáni.

Paní Fabiánová jde s dvojčaty a anonymním dopisem za panem ředitelem a učiteli hrozí trest za mravní delikt. Eda a ostatní se za svého oblíbeného učitele postaví a zaprou fyzické tresty. Do třídy nastoupí mladinká učitelka Plecítá. Chlapci opět její výuku ignorují.

Naštěstí vše kolem učitele Hnízda se vysvětlí a ten se vrací zpět do školy. Když vstoupí do třídy, kde je příšerný randál, nepořádek a chlapci si dělají, co chtějí, vše se utiší, cestou ke katedře ho hladí po ruce a jsou šťastni, že je zpět. Říká jim: „*Vše se vysvětlilo. Pravda zvítězila, jak je vepsáno v našem státním znaku.*“. Chlapci mu říkají, že na něho neřekli, že je bil. Učitel o tom ví a děkuje jim za to. Pak řekl, že skončil stav ohrožení, diktátora není zapotřebí a zlomí rákosku.

Třída jede na výlet. Jede s nimi i Edův tatínek. Sedí vedle učitele Hnízda a povídá mu o politické situaci. Řidič autobusu na pokyn učitele Hnízda staví u vojenského bunkru.

Když přijdou s chlapci k bunkru, vypráví jim o něm. Pak si chlapci prohlíží vnitřek a okolí bunkru. Pan Souček zůstane s učitelem Hnízdem sám a vyptává se ho, kde všude za války byl. Ze synova vyprávění toho ví tolik, že se mu ani nechce věřit, že učitel vše stihl. Ten mu řekne: „*Chci, aby měli příklad.*“. V tu chvíli do bunkru přiběhl Eda a chce, aby se šli podívat na to, co našli. Je to nevybuchlá pancéřová pěst. Hnízdo s dětmi chce jít vše ohlásit na nejbližší vojenské velitelství a pana Součka nechá pěst hlídat. Než ale všichni dojdou k autobusu, pan Souček pancéřovou pěst odpálí.

Eda si začíná uvědomovat, že tím pravým hrdinou pro něj ve skutečnosti není okázale hrdinský učitel, ale jeho puntičkářský tatínek Fanouš Souček, se svým nenápadným, všedním přesto však skutečným hrdinstvím.

Ve škole se koná školní představení k prvnímu výročí osvobození. Hnízdova třída předvádí zveršovanou scénku „*Válka není, všude mír*“. Eda recituje a ostatní chlapci ze třídy hrají. Rosenheim hraje fašistu, a když ho chlapci hážou do bedny, jeho maminka ho brání a chlapci se poperou. Hnízdo je roztrhává a při tom říká: „*Válka není, všude mír, a tak se podle toho budeme chovat. Budeme pracovat, ten hlavou, ten rukama, aby ta naše republika v srdci Evropy mohla být příkladem celému světu.*“. Všichni tleskají, představení končí.

Obraz učitele

Ve filmu Jana Svěráka z roku 1991 vystupují čtyři učitelé, jsou to učitelky Maxová a Plecítá a pan učitel Hnízdo, a pan ředitel.

Pan ředitel je rozvážný starší pán, typický svými hlášeními do rozhlasu, které občas vyzní legračně, jindy jako by žáky naváděly k nepravostem.

Učitelky Maxová a Plecítá jsou si podobné svou bezmocností jakkoli s žáky pohnout a přimět je ke spolupráci. Obě uplatňují liberální styl, kdy na žáky kladou jen minimální požadavky a nároky. Je možné, že je to způsobeno jejich vnitřní nejistotou. Paní učitelka Maxová je obdivuhodně trpělivá, což hraničí až s apatií. Látku vykládá milým, monotónním hlasem a vypadá to, že jí nevádí, když ji nikdo neposlouchá. Rezignovala na jakoukoli zpětnou vazbu od žáků. Během svého působení na škole dvakrát zakřičí. Jednou při hlášení pana ředitele, kdy se chlapci na chvíli ztiší, a podruhé na žáka Rosenheima, který je vulgární. Rosenheim po ní hodí kalamář s inkoustem. Tímto

okamžikem učitelka Maxová ve škole končí, zbláznila se. Pro své žáky je učitelka Maxová nezajímavá, nemůže se stát jejich vzorem, protože je nedokáže vyburcovat a zaujmout, a tudíž u nich nemá vůbec žádnou autoritu. Proto také ve třídě panuje naprostý chaos a nepořádek.

Učitelka Plecítá se ocitá v podobné situaci jako předchozí učitelka Maxová. Žáci ji ignorují, do výuky se nezapojují. Sama nemá žádnou snahu chlapce umravnit a zaujmout. Už od začátku rezignuje. Dle mého názoru je vše způsobeno tím, že se jedná o začínající učitelku, která má zanedbatelné zkušenosti se žáky. Neví, jak je zaujmout, jak s nimi jednat a získat si neformální autoritu.

Zcela odlišný je přístup **učitele Hnízda**. Už svým vzhledem u chlapců vyvolává respekt a má velice specifický způsob, jak chlapce zvládnout a zaujmout. Využívá k tomu svou image hrdiny, která žákům imponuje. Chlapci dokonce přistoupí i na jeho fyzické tresty, ke kterým používá rákosku, za výprask svému učiteli ještě poděkují na důkaz přátelství.

Při výuce používá poutavých hrdinských vyprávění jak z odboje, tak i z českých dějin, a tím chlapce zaujme, pobaví někdy i rozpláče. Například při povídání o Janu Husovi. Pro chlapce se Hnízdo stává jejich idolem a hrdinou, pro kterého udělají cokoli. Má velmi dobrou schopnost improvizace a nevypadne z role ani v těch nejošemetnějších situacích.

Ve filmu však není zobrazován jako učitel hrdina. Do této školy přišel vlastně za trest. Z předchozí dívčí školy byl propuštěn. Z jeho vztahu k ženám můžeme tušit proč. Navíc se nejedná o ten typ učitele, který by pro svou práci obětoval vše, stejně jako svůj osobní život. Pro své osobní potřeby využívá jak žáky, tak i čas vyučování. Například když své dva žáky Edu s Tondou pošle s milostným vzkazem za paní učitelkou na jinou školu, nebo když při hodině tělesné výchovy navštíví doma ženu „tramvajáka“ za účelem seznámení se a navázání milostného vztahu.

Vztah učitele Hnízda se žáky je založen na kultu jeho osobnosti, učitele – hrdiny, který by nejspíš neobstál u starších dětí. Mladší děti ještě svému učiteli dokážou slepě důvěřovat. Snad i proto může Hnízdo používat fyzických trestů, aniž by si na něho chlapci stěžovali. Ba naopak, vše popřou.

Tajemstvím úspěchu učitele Hnízda je to, že se dokázal vžít do duší chlapců, kteří potřebovali nějaký idol, vzor ke kterému by vzhlíželi. Příběhy plné vzrušení a napětí, které

jim vyprávěl, byly právě to, co chlapci v té době chtěli poslouchat. V podstatě to byla hra a každý v této hře měl svou roli. Nejlépe svou roli zvládl právě učitel Hnízdo.

4.1.3 Resumé

Snímek Škola otců nám představuje poměrně velkou škálu učitelů – osobností i jednotlivých stylů výuky (liberální – učitel Bajtek, demokratický – učitel Pelikán), které jsou ovlivněny politickými okolnostmi. Jakási „roztříštěnost“ pedagogického sboru je však na konci spojena postavou učitele Pelikána. Jeho osobitý přístup k žákům a výuce je zprvu odmítán nejen žáky, rodiči, ale i samotnými kolegy v čele s panem ředitelem. Postupem času si však vyváženost (resp. demokratičnost) v jeho učebním procesu získává své stoupence. Podaří se mu „donutit“ své kolegy k zamyšlení se nad sebou samými i nad samotným posláním učitele. Stává se tak oblíbeným i úspěšným učitelem, i přesto, že školu nakonec opouští. Dokázal si kromě formální autority získat i autoritu neformální. To vše díky jeho empatii, vřelosti, smyslu pro humor, které se kombinují s vytrvalostí, důsledností a spravedlností.

V jakémsi protikladu lze vnímat postavu učitele Igora Hnízda z Obecné školy. Ten si svou autoritu vydobývá prostřednictvím fyzických trestů. Přestože jeho hodiny jsou poutavé, nelze opomenout, že oproti učiteli Pelikánovi se Hnízdo nezabývá „osudy“ dětí, tj. nezaznamenáme u něj schopnost empatie. Přesto patří mezi učitele oblíbené (bezpochyby i respektované). Ačkoli osudy obou výrazných postav z vybraných filmů jsou zcela odlišné, mají společného jmenovatele. Jedním z nich je samotný příchod na danou školu (oba učitelé přichází na školu ze zcela jiných důvodů než pedagogických – Pelikán z důvodů osobních, Hnízdo z důvodů morálních), druhým pojátkem je „smutný konec jejich pedagogické praxe“ na škole. Oba ze školy odchází. Učitel Pelikán se vrací zpět do Brna, ale učitel Hnízdo se po vyjasnění situace do školy opět vrací. I v tomto filmu jsou nám představeny různé styly výuky (liberální - učitelka Maxová, dominantně-demokratický - učitel Hnízdo).

V obou filmových zpracováních, které dělí 34 let, je hlavním hrdinou postava jednoho učitele – úspěšného a oblíbeného, který je schopen zvládat vyučovací proces, udržet si kázeň a je svými žáky milován a obdivován.

Snímek škola otců představuje školu, školní prostředí a učitele věrně, bez jakýchkoli ideových zásahů. Proto se také ocitl v trezoru, jak je zmíněno v kapitole 4.1.1. Učitele Pelikána ukazuje jako bojovníka za plnohodnotnou výuku.

4.2 Škola jako nezbytná součást života dětí

V této kapitole jsou zařazeny filmy o dětech a pro děti. Škola a školní prostředí dokreslují prostředí, ve kterém se děti pohybují.

V dětském filmu to pak bývají právě učitelé, kteří mohou změnit osud dítěte dřív, než začne žít svůj vlastní život. V opačném případě mohou dítěti život znepríjemňovat, nebo mu mohou dát nový smysl.

4.2.1 Anička jde do školy

<http://www.dc-tracker.cz/anicka-jde-do-skoly-1962-327.html>

Šestiletá Anička Čejková se přestěhovala s rodiči z Cítova na nově postavené pražské sídliště. Nechali tam psa Broka, po kterém se Aničce stýská. Zatím jsou s tatínkem doma

sami, protože maminka je v nemocnici. Brzy se ale vrátí i s Aniččiným novorozeným bratříčkem Ondřejem.

Anička si vyjde na první procházku okolím a zabloudí. Pomůže jí sympatická mladá žena se svou dcerkou. Nejprve jí ukáže školu a třídu, do které bude chodit, a pak ji dovede domů. Jak Anička později zjistí, je to učitelka Řeháková, do jejíž třídy 1. A zanedlouho nastoupí.

Prvněákům se ve škole líbí, a když se jim Anička svěří, že se maminka brzy vrátí i s jejím bratříčkem, rozhodnou se ji slavnostně uvítat. Maminka pak prochází překvapená špalírem dětí do bytu plného květin. Anička, která se na svého bratříčka těšila, je nakonec zklamaná. Prohlásí: „*Je to mrně. Vždyť nemá ani zuby.*“

Rodiče mají spoustu práce s miminkem a na dceru trochu zapomínají. Tatínek Čejka si to uvědomí, když ho jednou brzy ráno doprovodí Anička do práce a cestou si spolu povídají. Malou školačku čeká ten den ve škole služba. Utírá tabuli a kontroluje čistotu rukou spolužáků. Lidka, nejlepší Aniččina kamarádka, se na Aničku rozzlobí, když si má znovu umýt ruce. Holčičky se smíří večer při lampionovém průvodu, když jí Anička dá svíčku do jejího lampiónu.

Příští den ve škole dostává Anička hvězdičku za domácí úkol a za to, že se usmířila s Lidkou. Pavel si konečně zasloužil svůj košíček. Děti mu tleskají. Venku začne padat sníh a všechny děti běží k oknu se na něj podívat. Paní učitelka je vrací do lavic a řekne jim, aby hledali v početnici sněhuláky. První je najde Pavel a počítá je. Spíše hádá, než počítá.

Jsou Vánoce. Venku dávají děti za okna kalendáře s panenkami z bavlnek lidem, kteří nikoho nemají. Anička chtěla jít s Lidkou ještě k panu školníkovi, ale Lidka už musí domů. Tak se Anička vypraví ke škole sama.

Cestou potká Oldu, který jde mamince pro lék. Olda se Aničce tajně přizná, že tatínek, kterým se vždy chlubil, se opíjí a s ním a nemocnou maminkou nebydlí. Anička s Oldou jde k nim domů a tam jeho mamince slíbí, že mu pomůže s učením.

Doma u Čejků se rozdávají dárky. Tatínek dostane od Aničky kalendář, maminka krabičku na natáčky a malý Ondřej dostane panáčka z bavlnek. Anička dostane pokladničku, která hraje, když se do ní vhodí koruna. V pokoji na ni ještě čeká překvapení – akvárium

s rybičkami. Po svátcích si Anička pozve domů kamarády ze třídy, aby se podívali na pokladničku a na akvárium.

Anička s Lidkou se s Oldou učí, aby se ve škole zlepšil. Olda čte a říká, že na to nemá hlavu, ale nevzdává to. Ve škole pak dostane svou první hvězdičku za čtení a děti mu tleskají. Pak má číst Lidka, ale ta neví, kde se čte. Není jí dobře, má horečku. Paní učitelka jí posílá s Aničkou domů. Aniče paní učitelka slíbí, že ji ze čtení vyzkouší příště.

Lidka i Anička onemocní spalničkami. Anička se doma nudí, je to pro ni dlouhé, už by chtěla zpátky do školy. Telefonuje Lidušce a ptá se jí na spalničkové fleky. Lidušky jí říká, že jí dnes telefonovala paní učitelka. Pod okny někdo píská, tak se Anička rozloučí a jde k oknu. Je to Olda a další děti a pozdravuje jí i paní učitelka. Zazvoní telefon, a když ho Anička zvedne, ozve se paní učitelka a Anička jí do telefonu čte.

Olda shání pro Aničku psa, aby nebyla sama. Vyptává se pana školníka. Ten ho vezme k sobě domů na čaj a domluví se, že pošle svého psa k Aniče, protože je zima a on ho v zimě nepotřebuje. Říká, že ho budou mít na půl. Tatínek Aniče psa povolí.

Obě děvčata se uzdraví právě včas, aby mohla převzít pololetní vysvědčení. Lidka a Anička mají jedničku, Olda se zásluhou děvčat zlepšil a má dvojku. Děti se ptají paní učitelky, jestli si je nechá i v příštím pololetí. Paní učitelka říká, že si je nechá až do páté třídy.

Obraz učitele

Ve filmu Milana Vošmika z roku 1962 vystupuje jedna učitelka první třídy **Milada Řeháková**. Už od začátku filmu zde vystupuje jako milá a hodná učitelka, která ráda dětem pomáhá, ale na druhou stranu je dokáže i mírně potrestat, aby se ze svých chyb dokázaly poučit. Například když Pavel okouše své spolužačce jablko a vše zapře, učitelka Řeháková mu vezme jeho košíček s jablky a dá mu ho až tehdy, když si ho zaslouží.

Učitelka Řeháková má vždy hodiny důkladně připravené, dokáže i improvizovat a přizpůsobit se aktuální situaci ve třídě. Třeba když se Aniče vrací maminka z porodnice, neváhá a s dětmi jí na uvítanou kreslí obrázky. Její hodiny mají řád a kázeň, ve třídě panuje dobrá atmosféra, děti pilně pracují a zapojují se do výuky. Dokáže děti nenásilnou formou

získat pro jakoukoli činnost, například sběrem starých lahví si vydělat peníze na vánoční dárky nejen pro členy své rodiny, ale i pro lidi, kteří žijí sami a nikoho nemají.

Případnou nekázeň v hodinách řeší s klidem, nikdy na děti nekřičí, ani nezvyšuje hlas. Děti neustále chválí a za každý úspěch jim společně s ostatními dětmi tlaská. Když se jim něco nedaří, snaží se jim domluvit a podpořit je. Všechny děti svou učitelku milují a přejí si, aby si je nechala i v příštím roce. Děti svou učitelku milují snad i proto, že se dokáže vcítit do jejich dušiček a nezapomíná na ně ani v nemoci, kdy s nimi telefonuje.

Učitelka Řeháková je tu představena jako idol a vzor dětí, úspěšná učitelka, která dokáže s dětmi navázat úzký a přátelský vztah založený na respektu a důvěře. Má na děti velmi pozitivní vliv.

4.2.2 Brankář bydlí v naší ulici

<http://www.terryhoponozky.cz/plakat/23609-brankar-bydli-v-nasi-ulici-1>

Kluci z hokejového družstva Bezejmenné ulice pilně trénují, ale zanedbávají učení. Špatné školní výsledky zatají před svým trenérem Šáchou, dědečkem jednatele družstva Cvaldy. Kvůli špatným známám zakáže Ivanův tatínek synovi účast na chystaném hokejovém utkání s klukovským týmem z Čertovky. Chlapci jsou z toho nešťastní a všemožně se snaží tatínka přemluvit. Ten je však neoblomný.

Do Bezejmenné ulice se právě nastěhoval se svou rodinou brankář československé hokejové reprezentace Prokop. Jeho syn Honza přijme nabídku kluků, aby byl v týmu brankářem a zastoupil tak Ivana. Zatají však, že hrál doposud v útoku.

Mezi Honzou a Ivanem je velké napětí, nejen kvůli hokeji, ale i kvůli Honzovu povýšenému chování k Ivanovi. Vše nakonec skončí rvačkou ve škole.

Na Vltavě u Kampy dojde k utkání, které tým z Bezejmenné ulice prohraje, především Honzovou vinou. Kvůli tomuto utkání, které měli od dědy Šáchy zakázané, protože mu lhali o svých známkách, přišli i pozdě na poškolu. Toto prohrané utkání také způsobilo rozpad mužstva.

Zasáhne však děda Šácha. Začne kluky doučovat, ti si zlepší prospěch a znovu trénují. Ivan se vrátí do brány a Honza nastoupí do útoku. V odvetném utkání s Čertovkou vyhraje družstvo z Bezejmenné ulice 10:7.

Obraz učitele

Ve snímku Čeňka Duby z roku 1957 vystupuje paní učitelka Svobodová, třídní V. B, a učitel 3. A, do které chodí Pepíček. Je to hokejista.

Učitel 3. A je klidný, nekřičí a děti oslovuje jejich příjmením. Je k dětem přátelský a spravedlivý. Děti ho bez problému respektují. Ve filmu se s učitelem setkáme jen párkrát, a to jen při vyučování. Jeho hodiny jsou sice připravené, ale nudné a nezajímavé. Jde spíše o frontální výuku.

Učitelka Svobodová má ve filmu důležitější úlohu než její kolega. Do její třídy chodí všichni hokejisté a neučí se. Jí to mrzí a snaží se je přimět k nápravě. Jedná sice rozzlobeně, ale s rozvahou, nekřičí na ně. Ráda by chlapcům fandila ve hře, ale stojí si za svým, že škola je na prvním místě. Děti má ráda a snaží se jim pomoci. Své povolání bere jako poslání. Dbá na dobré vztahy v kolektivu, je ke všem spravedlivá, tj. nedělá

mezi dětmi rozdíl. Je přísná, spravedlivá, má pro děti pochopení a raduje se z jejich úspěchu stejně jako děti samotné. Poté, co se chlapci ve škole zlepšili, přijde jim fandit na zápas.

Její výuka, stejně jako jejího kolegy, je ve filmu znázorněna jako frontální výuka. Na své hodiny se připravuje, o čemž svědčí nejen pomůcky při hodinách, ale i fakt, že po vyučování zůstává ve škole a opravuje sešity.

4.2.3 Ivana v útoku

<http://www.csfd.cz/film/179818-ivana-v-utoku/>

Ivana Petřů je jediná dívka, která mezi dětmi hrajícími fotbal na plácku mezi domy, hraje nejlépe. Když se dostaví k přátelskému zápasu kluci z jiné ulice, odmítnou ale s holkou hrát. Ivana na sobě nedá nic znát, ale mrzí ji to, a jde domů. Kluci se při hře pohádají o spornou branku a muž, který je nenápadně sledoval, se jim nabídne jako rozhodčí.

Když Ivanin bratr, dvojče Igor, přijde domů, sestře se pochlubí, že ten neznámý muž je trenér Svoboda, bývalý reprezentant, a zve kluky do žákovského mužstva místní fotbalové jednoty. Bohužel ale Ivana s nimi trénovat nemůže, protože je děvče.

Ivana je najednou sama. Kluci už na ni nemají čas a tak je aspoň tajně pozoruje při tréninku. Doma pak naoko sleduje televizi a u toho pláče. Igorovi je jí líto. Ivana je sportovně nadaná dívka a kluci to uznávají, tak jí alespoň na plácku mezi domy učí vše, co znají z tréninku.

Do školy nastupuje nová učitelka. Jmenuje se Boučková, je mladá, pěkně se obléká, ale Ivaně se moc nelíbí, protože je s ní nuda. Například v hodinách tělocviku nehrají žádné hry, stále jen procvičují řadová cvičení. Učitelce Boučkové se donese, co o ní Ivana říká a promlouvá s ní o tom. Ivana jí řekne svůj názor a dokonce jí nabídne, že jí naučí kopanou, kterou paní učitelka neumí a tvrdí o ní, že není pro děvčata.

Přesto se jde na první žákovské utkání podívat. Stala se však nehoda - Mirek si zlomil nohu. Učitelka Boučková starostlivě přiběhne na pomoc a jede s Mirkem do nemocnice.

Za Mirka není náhrada, a tak Igor vymyslí plán. Ostříhají Ivanu na krátko a přivedou ji na trénink, kde ji Igor vydává za bratra Ivana. Protože má Ivana neutrální příjmení - Petru, její totožnost se neprozradí, a tak ji trenér, spokojený s jejím výkonem, přijme do družstva.

V žákovském turnaji hraje Ivana ze všech nejlépe a její branka rozhodne zápas. Rodiče a učitelka, přítomní mezi diváky, však svým povzbuzováním Ivanu prozradí. Ivana uteče z hřiště a zápas je anulován. Výborné žákyni nakonec její „přestupek“ snad projde. Přesto však by nejvíc na světě stála o to být klukem a hrát fotbal.

Obraz učitele

V dětském filmu Josefa Pinkavy z roku 1963 vystupuje pouze jedna učitelka – **učitelka Boučková**. Nastupuje do školy jako nová a ještě než začne učit, děvčata ze třídy obdivují její vzhled, na kterém si dává záležet. Po celou dobu děje filmu je vážná, klidná, svým způsobem i odměřená, nenechá se vyvést z míry pokřikováním dětí a nenechá se vtáhnout do jejich hašteření. Vystupuje jakoby s nezájmem o dětskou duši. Vypadá velmi přísně a snad i proto je v jejích hodinách klid. Děti podle jejích pokynů pracují. Není to ale ta

správná zábavná činnost, kterou by děti s nadšením vykonávaly. Její hodiny působí nudně a nezábavně.

Přesto všechno však můžeme z jejího jednání vytušit, že není tak nepřístupná a nelidská, jak se zdá. Při zranění Mirka mu spěchá na pomoc, ptá se ho na rodiče, a dokonce ho doprovází do nemocnice. Protože o něho má strach, nejraději by chlapcům fotbal zakázala. Snad strach, že by se dětem něco mohlo stát, nebo že by nezvládla situaci, je příčinou její odměřenosti.

I ve vztahu k rodičům je zpočátku její chování spíše odměřené a tak trochu povýšené. Můžeme to sice posoudit jen ze setkání s tatínkem Petřem na fotbalovém zápase, ale její styl jednání vypovídá za vše. Tatínek je vstřícný, chce si povídat, ale ta je skoupá na slovo. Jen se zdvořile představí a krátce odpoví. I když je to možná způsobeno jen její ostýchavostí a nejistotou, protože později, opět na fotbalovém zápase, je již vstřícnější, směje se a nadšeně fandí.

Na konci filmu hlavní hrdinka Ivana říká: „*Mami, víš, že ta učitelka je nakonec docela dobrá?*“. Z jejích slov můžeme soudit, že paní učitelka je již lidštější a tudíž i oblíbenější. A to hlavně z toho důvodu, že je vstřícná názorům jiných, i dětí, ze kterých se dokáže poučit.

4.2.4 Kuřata na cestách

http://www.kinobox.cz/film/10994-kurata-na-cestach/fotogalerie/z-filmu/foto_38021

Při školní pionýrské hře objeví školáci náhodou opuštěnou drůbežárnu. Najdou v ní nepoškozenou umělou líheň a rozhodnou se vypěstovat v ní kuřata. Všichni shánějí čerstvá vejce, jen Vláďa na ně nemá čas, protože dává do pořádku líheň. Hanka si dokonce opatří knížku o chovu slepic a nakonec se o líheň musí starat sama, protože zájem chlapců se přesunul k cyklistickým závodům.

Účetní družstva zjistí, že ve staré drůbežárně běží elektrický proud. Předseda Kaláb, který věc prošetřuje, objeví fungující líheň a v ní vajíčka označená jmény. Je mu jasné, že je to práce školních dětí. Ihned zatelefonuje na okresní výbor ČSM, že v jeho družstvu už existuje pionýrské hospodářství, které před časem slíbil vybudovat.

Děti se o vajíčka pečlivě starají a neustále čekají, až se z vajíček vylíhnou kuřátka. Jediný Tonda se netěší, dokonce dětem řekne, že vajíčka jsou prázdná a naschvál vypne jistič líhně. Úsilí dětí, především Hanky a Vládi, je přesto jednoho dne odměněno - kuřata se klubou ze skořápek.

Vylíhlá kuřata však způsobí dětem velké starosti. Z rozhovoru předsedy a zedníka se jim zdá, že se bude drůbežárna přestavovat. Proto kuřata nejdříve přestěhují do knihovny a potom do stanu v ovocném sadu. Zde je objeví učitel Hudrava, který je pak spolu s návštěvníkem z okresu odveze zpět do vybičené drůbežárny. Děti jsou šťastny a spokojen je i Kaláb, který se bál ostudy. Když totiž nenalezl kuřata na svém místě, domníval se, že se dětem experiment nepodařil.

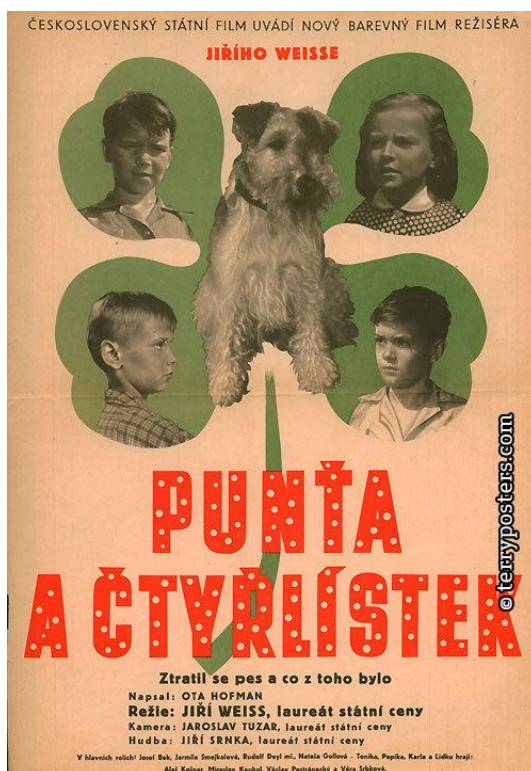
Obraz učitele

Ve filmu Václava Vorlíčka z roku 1962 vystupuje **učitel – svazák Hudrava**. Je vedoucím pionýru a s dětmi hraje různé hry a spolupořádá závody. Z těchto mimoškolních akcí určitě děti dobře zná a výhodou je i to, že je pozná i z jiné stránky. Tím si jistě získal i úctu a přirozenou autoritu.

Při výuce ho ve filmu vidíme jen jednou, a to při hodině hudební výchovy. Ačkoli je tu představen jen velmi krátce, kdy sedí v lavici vedle svého žáka a všichni společně poslouchají hudební ukázkou, ve třídě je klid a pohoda. Je vidět, že děti svého učitele respektují. Dle zápisů na tabuli můžeme soudit, že jeho hodiny jsou vždy připravené.

S dětmi má kamarádský vztah, je pro každou špatnost, dokáže se vžít do dětské duše a děti v něho mají důvěru. Svěří mu své tajemství a on jim pak může pomoci. Má na děti kladný vliv a řekla bych, že je mezi dětmi oblíbený.

4.2.5 Puňťa a čtyřlístek

http://www.terryhoponozky.cz/web/search?page=18&search_field=Love

Žák třetí třídy Toník Burda není příliš dobrý fotbalista, proto musí moc prosit své kamarády Pepíka a Karla, aby ho vzali do týmu alespoň jako náhradníka.

Cestou na hřiště se k Toníkovi přidá zaběhlý foxteriér. Jako majitel psa je náhle pro kluky zajímavý a kluci ho vezmou do hry. Proto si Toník psa nechá, i když není jeho. Karel a Pepík si psa Puňťu, jak ho Toník pojmenoval, půjčí, ale ten jim za chvíli uteče. Uprchlíka kluci najdou v náručí malé Lidky, která mu říká Ast' a odmítne ho vydat, protože je to její pes. Kluci jí ale psa seberou a v tahanici si nevšimnou, že ztratil psí známku.

Toník se stydí přiznat, že pes není jeho, a tak si způsobí spoustu starostí. Nejenže musí ze svých peněz koupit novou psí známku, ale kvůli vyhlášenému pátrání malé Lidky

po svém Ašťovi musí Puňťu schovávat. Doma zalže, že ho má pro učitelova známého nějakou dobu hlídat.

Kamarádi Pepík a Karel se snaží Toníkovi pomoci. Přemýšlejí, kde vzít peníze na novou psí známku. Nejprve ji Karlík vezme psu své tety. Bohužel ale pes byl pana učitele, který se toho dne u jeho maminky zastavil. Karlík z toho má u pana učitele nepříjemnosti. Toník se ani v tuto chvíli nepřiznal, a tak s ním kluci nemluví. Přesto všechno peníze na známku seženou, prodají míč a foukací harmoniku. Znamku dají Toníkovi k narozeninám, ale na oslavu nepřijdou.

Lži se najednou začnou kupit a problémy rostou. Shodou okolností je Toník svědkem toho, jak jeho otec, právník, řeší případ otce, jehož syn je obviněn za krádež. Toník nakonec podlehne výčitkám svědomí a jde se přihlásit na Bezpečnost. Cestou se zastaví v obchodě a vymění svůj narozeninový dárek od rodičů za nový míč a foukací harmoniku. Zjistil totiž, kde kluci vzali peníze na známku.

Na bezpečnosti už je jeho tatínek, který měl s maminkou o Toníka starost, když nepřišel domů. Ví, co se stalo, protože mu chlapi vše pověděli. Puňťa mezitím utekl ke své majitelce a také ve škole se všechno vysvětlí. Za účinnou lítost věnují rodiče Toníkovi štěně.

Obraz učitele

Ve filmu Jiřího Weisse z roku 1955 je představen učitel Hořejší, třídní učitel 3. A, do které chodí chlapi Tonda, Karel a Pepík, jako klidný, spravedlivý a kamarádský učitel.

Učitel Hořejší je ke svým žákům vstřícný, dokáže je pochválit a povzbudit, za případné prohřešky je sice pokárá, ale klidně, bez křiku a výčitek. Spíše se snaží dítěti domluvit a motivovat ho pro lepší chování a přístup ke svým povinnostem. Tím vším u dětí vzbuzuje nejen přirozenou autoritu, ale i důvěru.

Postavu učitele vystihuje následující citace z filmu: „*Když se mi dítě špatně učí, mám stejnou starost jako jeho táta....*“ Tato učitelova slova mluví za vše. Je to typ učitele, kterému záleží na dítěti, nejenom na jeho známkách, ale i na tom, co umí a co neumí. Pátrá také po důvodech jeho selhání či neúspěchu a snaží se mu pomoci.

Stejně jako v ostatních snímcích z této kapitoly i jeho výuka na mne působí spíše nudně a nezáživně, ale hodiny jsou připravené a děti ochotně pracují podle učitelových pokynů. S dětmi velmi dobře vychází a je u nich oblíbený.

Dobrý vztah má i s rodiči svých žáků. Hovoří s nimi nejen na třídních schůzkách, ale je ochotný za nimi přijít domů na přátelskou návštěvu.

4.2.6 Resumé

Všechny snímky z této kapitoly mají jedno společné. Je to učitel, který je příjemný, milý, hodný, nikdy nekřičí. Kromě toho je velice přátelský a dětem velmi rád pomůže v jakékoli situaci. Jeho ztvárnění je spíše ideologické a nadsazené. Takový ideální učitel neexistuje a nikdy podle mého názoru existovat nebude. Každý učitel je jen člověk, který má i svá trápení, horší a lepší dny, a jakkoli by se snažil, někdy by určitě mohl jednat pod vlivem rozbouřených emocí (zvláště pak v případě, že by děti zklamaly jeho důvěru).

Vyvstává zde tedy otázka: Co vedlo tvůrce filmů ke ztvárnění právě takového typu učitele?

Je nutné si uvědomit, kdy vznikly filmy této kapitoly. Jejich rozmezí zahrnuje roky 1955 – 1963. Tato datace nám napovídá, že se jedná o období, kdy u moci byla Komunistická strana Československa, která ovlivňovala všechny aspekty života, včetně školství i filmové tvorby. Vzniklé filmy tak mají prioritně demonstrovat učitele silného, politicky angažovaného, uvědomělého, ale zároveň i z hlediska lidského nezapomínají na jeho vlastnosti, jako jsou: vstřícnost, empatie, schopnost pomoci, pracovitost a oddanost svému povolání. Postava učitele v tomto období plní zejména funkci výchovnou (současně s rodinou).

Filmy tak spojuje lidská stránka (přístup) učitele. Učitel je zde ztvárňován i v mimoškolním prostředí, resp. mimo vyučovací proces. Ve třech snímcích dokonce nalezneme stejné prostředí, a to sportovní. To naznačuje, že tvůrci chtějí obraz učitele pojmout komplexně – nejen z profesního hlediska, ale i z hlediska lidského, ukázat jeho dobré stránky mimo školu, neboť i zde se učitel stává pro žáky vzorem.

4.3 Škola dokreslující děj filmu

Poslední skupinou je filmová tvorba, v níž škola (školní prostředí) spíše dokresluje děj. Postava učitele tak může mít pouze epizodní roli, která však může významně ovlivňovat dějovou strukturu.

4.3.1 Pelíšky

<http://www.online-zdarma.eu/pelisky-3.html>

Tragikomedie režiséra Jana Hřebejka z roku 1999 Pelíšky se odehrává na rozhraní let 1967 a 1968. Příběh vypráví šestnáctiletý beznadějně zamilovaný Míša Šebek. Vypráví o životě dvou rodin - Šebkových a Krausových. Děti spolu chodí do školy, všichni se normálně zdraví, jenom tatínkové si občas pořádně vjedou do vlasů. Zatímco major Šebek představuje typického vojenského důstojníka, který vlastní rodině otravuje život nástěnkami a stále stejnými jídelničky, otec Kraus je zarytý masarykovec a odbojář, který prošel několika fašistickými kriminály, současnými socialistickými pořádky upřímně a hluboce pohrdá. Michal Šebek bezmezně miluje svou krásnou sousedku Jindřišku

Krausovou, která ale dává zcela jednoznačně přednost spolužákovi ze školy Elienovi, synáčkovi prominentních rodičů, kteří žijí v cizině a svého potomka rozmazlují dárky.

Děti jdou do školy. Před školou je už plno dětí. Do školy přichází i se svým synem sestra maminky Šebkové Eva, která je ve škole učitelka. Na chodbě ji potká neteř Uzlinka a pozdraví svou tetu. Ta jí připomíná, že ve škole je pro ni paní učitelka. Opraví ji profesor biologie Saša Mašláň, že ne paní ale soudružka učitelka.

U Šebků se připravují na Štědrý večer. Teta Eva letos nepřijde, má vážnou známost s profesorem biologie, který s ní a jejím synem Pěťou bude trávit Vánoce. Vánoční svátky vyhrocují problémy vzájemného soužití, na které není v každodenním chvatu tolik času.

U Krausů u večere tatínek vzpomíná na své kamarády z odboje. Pouští jim písničku „Ach synku, synku“ a modlí se za ně. Jen Jindra se nemodlí. Maminka ji nenápadně pobízí, aby se také pomodlila.

U Šebků se rozdávají dárky. Michal dostane vojenské ponožky a vojenské boty. Tatínek je na to pyšný, Míša ne. Je zklamaný. Radši by dostal takové jako Elien. Maminka dostala nerozbitné skleničky. Tatínek schválně jednu pustí na zem, aby je všechny přesvědčil. Zkouší to i Uzlinka. Babička prohlásí: „*A skláři nebudou mít co žrát...*“. Míša řekne, že to bylo málo a bouchne skleničkou o zem vši silou. Ta se rozbije. Tatínek je rozmrzelý, ale maminka ho utěšuje, že jim zbylo ještě pět skleniček. Poté se u Šebků popíjí vodka z Ruska a všichni jsou už „společensky unavení“.

U Evy doma Pěťa od Saši dostává hru, kterou přivezl z Kyjeva. Jmenuje se „Vydrž, pionýre!“ Hra je na principu elektrických výbojů, které musí hráči vydržet. Saša s Evou se tím baví, malý Pěťa ale ne. Po tom, co se Eva se Sašou chtějí uložit do postele, malý Pěťa jim dělá naschvály, což nejprve rozzlobí maminku a později i profesora.

Ráno, když tatínek Šebek vstane, má kocovinu. Koukne na nástěnku, strhne plakát Micka Jaggera a roztrhá ho. Pak synovi vyčte, že mu chtěl nástěnku svěřit. K Šebkům přichází Eva s Pěťou. Eva si se svou setrou povídá o minulém večeru.

Krausovi obědvají maminčinu svíčkovou s jejími vyhlášenými bramborovými knedlíky. Jindřiška jako správná puberťačka se pře s tatínkem, zda to jsou knedlíky či noky. Tatínek se opět rozzlobí a Jindra ho schválně popichuje dál. Tatínek ji vyhodí od stolu a vyčítá své ženě její výchovu, a že mu nedala syna. Křičí tak, že to slyší i Šebkovi. U dveří po chvíli

zvoní Uzlinka a prosí o trochu klidu alespoň na Boží hod. Kraus se Šebkem na sebe na chodbě křičí. Eva s Pět'ou odchází.

Na jaře ve škole Eva za pomoci svého syna zdobí okna a větší fotografie čelních představitelů. Ve třídě, kde je Míša, Jindra a Elien, mají přednášku s příslušníkem VB. Profesor biologie Saša Mašláň chodí mezi dětmi a Míšu nechá do své ruky vyplivnout žvýkačku. Po chvíli pobízí příslušníka, aby jim vyprávěl nějakou dobrodružnou historku. A tak příslušník vypráví, jak ve službě zastřelil dva muže, z toho jednoho nevině, se slovy, že služba je služba. Děti i učitel jsou z tohoto vyprávění trochu přepadlí.

Teta Eva začala pořádat „konkurzy na tatínka“. Chce, aby její syn Pět'a měl tatínka. Konkurzy se ale nedaří, a poslední, kdo se zúčastnil, byl právě příslušník VB ze školní přednášky. Eva Pět'ovi slibuje, že už žádné konkurzy nebudou.

Jednou u vchodu dětského domova sedí Míša, Jindřiška a Elien. Kouří cigarety. Kolem jde profesor biologie, je k nim ironický. Míša ho vulgárně pošle do příslušných mezí. Profesor se rozzlobí a jde si na Míšu stěžovat jeho tatínkovi.

Paní Krausová je nemocná a jednoho dne zemře. O domácnost se teď musí starat Jindřiška. Tatínek Kraus je najednou mírný, klidný a zdrcený smrtí své ženy. Jeho žena se starala o vše. Když má jít dceři na třídní schůzky, není schopen najít třídu, do které Jindřiška chodí. Po třídních schůzkách se blíže pozná s Evou. A začnou se scházet.

Jindřiška se loučí s Elienem, který odjíždí za rodiči do Washingtonu.

Slaví se svatba Evy a Krause. Sejdou se všichni příbuzní. Eva oznamuje sestře, že jedou na svatební cestu do Londýna. U té příležitosti ukazuje všem Kraus svůj návrh pomníku britským letcům, který by měl stát na Letenské pláni. Všichni nad modelem žasnou, až na Šebka. Od Šebků dostali novomanželé svatebním darem umělohmotné lžičky, které se po použití zničily. Míša se pokusí o sebevraždu z nešťastné lásky k Jindřišce. Vše naštěstí dobře dopadne.

V noci, kdy všichni unavení spí, dojde k obsazení Československa spojeneckými vojsky. Všichni jsou zdrceni. Kraus hraje na klavír československou hymnu a pak z okna ruský křičí „hajzlové“. Když pustí Míšu z nemocnice, Šebek se chce v altánku na zahradě oběsit. Zhroutil se mu svět. Naštěstí altánek nevydržel. Z profesora biologie je ředitel školy. Eva s Krausem, Pět'ou a Jindřiškou odjeli na svatební cestu do Londýna a zůstali tam dvacet let.

Obraz učitele

V díle Jana Hřebejka z roku 1999 vystupují dva učitelé, je to **teta Eva** a pak politicky angažovaný **profesor biologie Saša**. Každý z nich představuje něco jiného. Eva je v podstatě kladná postava, která představuje určitý učitelský stereotyp. Ačkoli ji během filmu vidíme jen na chodbách školy a při třídních schůzkách, můžeme z jejího chování vytušit, že je přísná a spravedlivá učitelka. Naopak Saša je víceméně záporná postava, která ví, co kdy má říct, aby dosáhla svého. Je to člověk bez větších morálních zásad a na konci filmu je jeho jednání také ohodnoceno. Stává se ředitelem školy.

Eva je zde představena jako učitelka – žena a matka, která má svá trápení a svým způsobem je postižena chorobou z povolání. Například když o vánočním dárku svému synovi řekne: *„Pěťo, mazej do postele nebo ti ten mikroskop zabavím a dostaneš ho až na konci školního roku!“* Je přísná a spravedlivá na svou rodinu a z jejího jednání mimo školu můžeme soudit, že je to tak i ve škole a že není žádná učitelka – začátečnice. Například z třídní schůzky můžeme tušit, že má ve zvyku psát na tabuli téma hodiny. S rodiči totiž hovořila o vulgárním vyjadřování dětí a toto vulgární slovo napsala na tabuli.

Jak jsem již zmínila, Evu ve filmu nevidíme v učebním procesu. Zato Sašu vidíme ve vztahu s žáky několikrát. Jeho jednání je nadřazené, povýšené, ponižující a se snahou zesměšnit. Jeho filmová postava ztvárňuje oddaného komunistu, který představuje symbol vládnoucí komunistické moci. Z tohoto důvodu je také mezi dětmi neoblíbený.

4.3.2 30 případů majora Zemana – díl 13. Romance o nenápadné paní

<http://www.uloz.to/xKejU3j/major-zeman-romance-o-nenapadne-pani-1956-avi>

Příběh se odehrává v předjaří roku 1956 v Praze. Lída Zemanová, manželka majora Zemana, učí na Základní škole na Uhelném trhu v Praze. V její třídě je i malá Evička, dcera Evy a Karla Vondrových. Maminka Vondrová pracuje v pokladně na nádraží a tatínek Vondra je slavným fotbalistou. Na pokladně paní Vondrové je zjištěno manko kvůli chybějícím jízdenkám. Z této zpronevěry je obviněna právě paní Vondrová, která je kvůli tomu přeřazena na jinou práci a dluh jí je z platu strháván.

Lída Zemanová se dozví o nespravedlivém obvinění paní Vondrové a přiměje svého muže k prošetření případu. Ten se sice zpočátku bránil, ale nakonec souhlasil. Do pátrání zapojí i svého podřízeného a přesvědčí i svého nadřízeného.

Lída Zemanová se do pátrání také aktivně zapojí. Například když jedno ráno si počká před školou na pana Vondru, který unesl malou Evičku k sobě a nechce ji vrátit matce. Lída Zemanová brání Evičku, potřebuje hlavně maminku. Vondra na ni křičí, řekne, že se nemá plést do soukromí dětí. Náhodou pak vidí, jak do auta pana Vondry sedá mladá žena, později zjistí, že je to bývalá kolegyně paní Vondrové.

Jindy zase Lída Zemanová sleduje paní Maxovou až k bytu, kde žije s panem Vondrou a malou Evičkou. Lída je s Maxovou u dveří bytu, Maxová je odměřená, ale nakonec pozve Lídu dál. Mluví spolu o Evičce, Lída jí říká, že má po těle modřiny a při tělocviku se jí svěřila, že je má od ní. Maxová přiznává, že ji zbila, protože zlobí. Lída jí říká, že paní Vondrové hrozně ublížila – nejenže jí přebrala muže, ale ještě bije její dítě. Mezi řečí Maxová přiznává, že pro Vondru kradla, ale vyhání Lídu pryč. V tu chvíli už přichází Zeman s kolegy a Vondrou. Zatýkají i paní Maxovou.

Doma večer Lída opravuje sešity a je spokojená. Paní Vondrová je zproštěna obvinění a až bude propuštěna z nemocnice, bude v pořádku. Zatím je malá Evička u Zemanů. Zeman také Lidě vysvětluje, jak to vše bylo. Vondra udělal kopii manželčina klíče od pokladny, Maxová ukradla jízdenky a vydírala Kalčíka, aby ty jízdenky prodával. Také málem otrávil paní Vondrovou léky, které jí dala na spaní.

Obraz učitele

V tomto snímku vystupuje jen jedna **učitelka** – **Lída Zemanová**. A i když ji nikdy nevidíme při vyučování, z jejího chování a vystupování můžeme tušit, že si dokáže zjednat pořádek a děti z ní mají respekt. Zároveň se dokáže vžít do dětské duše, snaží se pomoci a nesnáší nespravedlnost. Nebojí se stát si za svým a pro zjištění pravdy i riskovat.

Lída Zemanová je typ učitele, pro kterého je učitelství posláním a dokáže svému poslání obětovat i svůj volný čas. Pro děti udělá cokoli, je ochotná jim pomáhat, pečovat o ně, když to potřebují.

Jak již bylo zmíněno, neviděli jsme ve snímku její vyučování, ale její domácí přípravy, kdy do noci opravuje sešity, svědčí o tom, že se na vyučování vždy pečlivě připravuje. Můžeme i soudit, že její vyučování má řád. Z jedné scény, kdy se před školou zastává malé Evičky, vytušíme, že děti ji respektují a je spravedlivá.

4.3.3 Můj přítel Fabián

<http://www.csfd.cz/film/43536-muj-pritel-fabian/>

Josef Trojan se vrací z dovolené se svou slečnou do Kunčic, kde je svářečem na stavbě. Na nádraží potká skupinu cikánů, kteří sem přijeli za prací. Zastane se jich před kolegou Řepkou, který se k nim choval velmi hrubě. Trojanem pak otřese poznání, že jsou všichni negramotní a rozhodne se alespoň jednomu z nich pomoci.

Ovdovělý Gejza Fabián sám vychovává syna. Jeho manželka a starší syn zahynuli za války v koncentračním táboře. Trojan si vezme Fabiána do party a brzy z něj vychová šikovného svářeče.

Učitelka Krásová se ujme Fabiánka, který je zatím pro své malé znalosti ve třídě s mnohem mladšími dětmi. Učitelka Krásová se Fabiánka zastává, snaží se mu pomoci a vysvětlit dětem, jak se k němu mají chovat. Fabiánek je ale velmi prechlivý a do školy moc nechodí. Proto se vypraví za tatínkem Fabiánem. Otec se ho ale zastává a zároveň zapře, že je doma. Učitelka Krásová ho ale viděla a dojde si pro něho do maringotky. Je na něho milá, ale Fabiánek opět uteče a nechtěně svou učitelku poraní. Paní učitelka se před Trojanem Fabiánka zastává a nechce vzdát jeho problémy s docházkou do školy.

Učitelka Krásová společně s Trojanem také prosadí zřízení večerní školy pro dospělé cikány. Chodí sem společně se svým otcem i Fabiánek a sedí spolu v lavici. Učitelka Krásová dokonce zařídí, aby Fabiánovi dostali byt.

Fabián je v práci šikovný, svůj nový byt si se synem a za pomoci Trojana útulně zařídí. Na oslavu nového bytu uspořádají večírek, na který pozvou nejen ostatní cikány, tak i Trojana a učitelku. Ti však shodou okolností nepřijdou, ale Fabián to nepochopí. Začnou tím jeho trable. Znovu začne pít a také jednou do práce přijde opilý. S Trojanem a učitelkou Krásovou už nechce mít nic společného. Začne opisovat úkoly od svého syna a přestane se učit. Učitelka Krásová to zjistí a prosí ho, aby už neopisoval a aby nelhal. Fabián se ohradí, že každý lže. Učitelka Krásová má stále větší výčitky svědomí a je smutná, protože ho zklamala.

Fabiánek dohnal s pomocí pionýrů učení a sám se stává jedním z nich. Nechce svému otci dávat opisovat domácí úkoly, protože je to podvod. Jeho otec si to však vynutí a dál úkoly opisuje.

Jednou ve škole se opět paní učitelka ptá Fabiána na domácí úkol, ten opět tvrdí, že to psal sám, ale když se paní učitelka obrátí na Fabiánka, který ze solidarity k otci mlčí, sám se přizná a odmítá už do školy chodit.

Závistivý a rasisticky smýšlející dělník Řepka, který od začátku Fabiána nesnáší, naschvál způsobí požár agregátu. Za viníka je omylem považován Fabián a za trest je přeražen zpět na práci kopáče.

Večer přijde učitelka Krásová k Fabiánům a chce mluvit s otcem. Ten však není doma – zapíjí žal – je doma jen Fabiánek, který připravuje večeři. Zůstane u Fabiánů, aby na otce počkala. Ukládá Fabiánka do postele a pak opravuje sešity, ale Fabiána se nedočká.

Doma pak hovoří s manželem, říká mu, že ho na lidech zajímají jen ruce a nevidí jejich srdce. Neumí se do lidí vcítit. Sama sobě vyčítá, že také zklamala, že je špatná učitelka. Manžel ji konejší, že to není pravda.

V obchodě Trojan potká svého nového svářeče – Řeku, který nastoupil místo Fabiána, a který o toto místo dlouho usiloval. Řepka se prodavači vychloubá, jak ke svému novému místu přišel. Trojan vše náhodou slyší a postará se o Fabiánův návrat mezi svářeče.

Obraz učitele

V tomto filmu režiséra Jiřího Weisse z roku 1953 vystupuje opět jen jedna paní učitelka. Je to manželka vedoucího stavby, kde Fabián pracuje, Vlasta Krásová. Do její třídy začal chodit cikánský chlapec Gejza Fabián, který žije jen s tatínkem, protože jeho maminka a starší bratr zahynuli v koncentračním táboře. Fabiánek, jak si mu všichni zvykli říkat, do školy moc nechodí, protože mu učení nejde. Paní učitelka Krásová se Fabiánka zastává a snaží se mu pomoci a vysvětlit dětem, jak se k němu mají chovat.

Učitelka Krásová není žádná začínající učitelka. Ba naopak. Ví, jak si děti získat, je mírné starostlivé povahy a nikdy nekřičí. Všechny problémy se snaží řešit po dobrém a v klidu. Je vytrvalá a nic nevzdává, i když se to zdá být nemožné.

V soukromém životě se nezdá být nešťastnější, s manželem jsou bezdětní, manžel je velmi pracovně a politicky vytížen, takže tráví spoustu času sama. Je vděčná za každý moment, který se svým manželem tráví. Snad i proto dala přednost opeře s manželem před návštěvou večírku u Fabiánových. Na druhou stranu tohoto jednání velmi litovala a nedokázala se smířit s tím, že Fabiánovy zklamala.

Je to ten typ člověka, který by rád vše řešil po dobrém, který nechce nikomu ublížit a svým způsobem se své profesi obětuje. I když jí Fabián lže do očí, je klidná, vyrovnaná a situaci zvládne. Když ale Fabiánovo lhaní a opsaný úkol řeší příště, už tak klidná není. Dokonce do problému vtáhne i Fabiánova syna a v podstatě se ho snažila přimět na otce to povědět. Tím by je oba proti sobě postavila, protože Fabián by takové jednání vnímal jako synovu zradu. Proto si také na konci filmu vyčítá, že je špatná učitelka.

Jako každý člověk i paní učitelka Krásová dělá chyby, a i když je v počátku filmu ztvárněna jako neomylný člověk, na konci tomu tak není. Domnívám se, že pokud by se film dočkal pokračování, tato postava by se ze svých chyb poučila. Ve filmu je ztvárněna idealisticky. Stresové situace, které postava prožívá, by se jistě odrazily v soukromém i profesním životě.

4.3.4 Resumé

Jak vyplývá z této kapitoly, školní prostředí může být jakýmsi doplňkovým tématem, který dokresluje dějovou strukturu hlavního příběhu. Postava učitele však v takových případech

nezůstává pouze na okraji. Pro 13. díl z cyklu Třicet případů majora Zemana a pro film Můj přítel Fabián je postava učitele, resp. učitelky, symbolem boje za „spravedlnost“, tudíž i velice výraznou postavou. V prvním případě se učitelka Lída Zemanová snaží o vyřešení případu a očištění nespravedlivě odsouzené, ve druhém případě se spravedlnosti chopí učitelka Krásová, která nedbá na třídní rozdíly a nesnášenlivost okolí k určitému etniku, a kromě jiného věnuje svůj čas výuce i výchově nejen romského chlapce, ale i romských občanů, kteří jsou negramotní. V obou filmových zpracováních je zpracován obraz učitele znovu v kontextu doby (období komunismu). Učitel měl v tomto období jednu z nejvýznamnějších rolí (poslání) ve společnosti vůbec – formoval budoucího pracujícího člověka, který má mít zvnitřněné hodnoty jako rovnost, pracovitost, angažovanost, spravedlnost apod. Proto můžeme vnímat obraz učitele v obou filmových zpracováních jako postavu „bojovníka“. Zcela odlišného ztvárnění postavy učitele, resp. učitelů, si můžeme povšimnout ve filmu Pelíšky. Samotné ztvárnění postav vyplývá ze žánru filmu, prvotně je film uváděn jako komedie, z tohoto důvodu je postava učitelky Evy zachycena spíše v mimoškolních situacích a ve své profesi se snaží pouze „přežít“. Naopak učitel Saša Mašláň ví, co kdy říci a udělat ve svůj prospěch.

5 DISKUSE

V této kapitole bych se chtěla nejprve zamyslet nad těmito otázkami: Proč právě učitel je takovým frekventovaným subjektem uměleckého zobrazení? Proč nejen ve filmu, ale i v literatuře?

Odpovědí na tuto otázku by mohlo být to, že v těžko uchopitelném, nejasně strukturovaném světě je potřeba nějaké orientace, cesty, vedení či vzoru. Po ztrátě vlivu náboženství a tedy Boha, který by byl tou nejpřirozenější autoritou, došlo k hledání vzoru mezi lidmi. Přirozeně by to mohl být též rodič, často také je, ale to každodenní, všednodenní setkávání (mytí nádobí, úklid, škorpení s druhým partnerem) ubírá při pohledu dítěte na rodiče onen respekt, záři jedinečnosti a zvláštnosti. Proto možná právě proto je tím vzorem učitel. Čím starší je umělecké zobrazení, tím je postava učitele méně kontroverzní, záleží to i na společenské situaci. Například v době okupace příklad učitelů z Drdova Vyššího principu (zde jsou učitelé jasně rozdělení na hrdiny a zbabělce). Učitel tedy plní funkci vzoru, jakéhosi Boha na zemi (takovým „Bohem“ by mohla být učitelka Milada Řeháková z filmu Anička jde do školy).

Ve většině analyzovaných filmů je pohled na učitele veden z pozice žáka, tedy vychovávaného. Právě z výše uvedených důvodů. Proto je učitel málokdy pokoušen svými lidskými problémy – např. sexualitou, pokud tomu tak je, je to nepatřičné (v tomto pojetí) a je tím jeho pozice jakoby zkoumána, zda obstojí, aby mohl být vzorem ještě zářivějším. Například učitel Hnízdo v Obecné škole, který bojuje se svou slabostí k něžnému pohlaví, je v závěru snímku vzorem lepším. Odložil totiž svůj trestající nástroj – rákosku.

Zobrazení postavy učitele nikoli z žákovského pohledu, ale z pohledu jeho osobního, individuálně lidského, je jakýmsi pokusem nahlédnout na učitele z druhé strany. To nemusí výchovnou funkci vzoru nijak oslabit, ba právě naopak. Tak je tomu u učitele Pelikána ve filmu Škola otců. Důvodem změny jeho působení jsou osobní problémy v manželství, ale to se v jeho pedagogické činnosti nijak neodrazí.

Další věcí, nad kterou bych se chtěla zamyslet je, zda mohly filmy v době svého natočení někoho nebo něco ovlivnit?

Například všechny filmy v kapitole 4.2 Škola jako nezbytná součást života dětí mohly ovlivnit postoj dětí ke svým učitelům, nebo alespoň jim pomoci si představit ideálního učitele. Učitel je tu znázorněn jako pomocník, kamarád dětí, který je vždy klidný, milý a vstřícný. Zda tomu ale tak bylo, se dnes můžeme jen dohadovat, protože postava učitele je v těchto filmech velmi idealizována.

Film, který určitě ovlivňoval mínění lidí (a proto byl dán do trezoru) je Škola otců. Tento film pravdivě a bez skrupulí ukazuje nejen myšlení obyčejných lidí, ale i vliv komunistické strany na jejich myšlení a jednání. Ukazuje, jak nadvláda jedné strany dokáže lidem zatemnit mozek. Na druhé straně jim dává příklad, že mohou s nesmyslnými pravidly bojovat, být čestní a hrdí sami na sebe.

Můj přítel Fabián mohl a určitě měl ovlivnit pohled lidí na jiné etnikum – Romy (ve filmu Cikány). Jistě měl za úkol lidem ukázat, že trocha vlídnosti, snahy a pomoci může ovlivnit postoj a smýšlení Romů. Na druhé straně ukazuje, že i jen trocha nespravedlnosti stačí k návratu do starých kolejí.

Filmy Obecná škola a Pelíšky ovlivňuje současnou generaci. S nadsázkou nám představuje život tehdejší společnosti se svými radostmi i strastmi. Film Pelíšky nám úsměvnou formou ukazuje životy dvou rozdílných rodin, které nakonec spojí nejen svatba, ale spíše okupace spojeneckými vojsky. Co se týče postav učitelů ve filmu, můžeme si tu vybrat ze dvou typů. Evu, která je představitelkou obyčejné, lidské učitelky - matky, nebo Sašu, jenž je typickým učitelem – patolízalem. Naopak Obecná škola nám představuje jasný vzor – učitele Hnízda. Je u svých žáků oblíbený i přesto, že k jejich trestání používá rákosku. Je symbolem pohotovosti, improvizace a vypravěčem úžasných příběhů. Na druhé straně není hrdinou v pravém slova smyslu, chce jen být žákům kladným vzorem i za cenu vymyšlených historek. Film nám také ukazuje, že pravým hrdinou bývá právě ten, kdo o svých činech nemluví, ale jedná.

6 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo, na základě vybraných filmových a televizních děl, popsat a analyzovat obraz učitele v systému základního vzdělávání v letech 1945 – 1968. Cílem rovněž bylo sledování shodných a rozdílných znaků mezi ztvárněnými postavami učitelů a realnost jejich ztvárnění.

Jak jsem v úvodu doufala, mezi ztvárněnými postavami učitelů jsem našla více shodných znaků. Většina učitelů je ve filmových dílech představena jako mílí, vstřícní lidé, kteří se snaží pomoci nejen svým žákům, nýbrž i svým spoluobčanům. Fungují tu jako kladný vzor učitelského povolání, lidskosti a lásky k bližnímu. Zároveň v souvislosti s dobou totality a nadvlády Komunistické strany jsou tu symbolem politicky angažovaného, uvědomělého učitele, který je plně oddán svému povolání.

Z jiného pohledu jsou znázorněni učitelé ve filmech *Obecná škola* a *Pelíšky*. Tyto filmy nám představují dnešní pohled na učitele zmiňované doby, což může být tím důvodem odlišnosti. I když i tu se setkáváme se vzory úspěšného a oblíbeného učitele (učitel Hnízdo z *Obecné školy*). Naopak učitel Mašláš z filmu *Pelíšky* je vzorem záporného, neoblíbeného učitele, který žákům dokazuje svou moc ponižováním a zesměšňováním.

Co se týče realnosti ztvárnění postavy učitele, došla jsem k názoru, že *Škola otců* nám představuje školu, školní prostředí a učitele v reálném světle, bez ideových zásahů a nadhledů. Proto je podle mne cenným přínosem české filmové tvorby a pro dnešního člověka a dnešní společnost může být pravdivou ukázkou vlivu tehdejšího komunistického režimu. Také *Pelíšky* nám ukazují představitele učitelského povolání z reálného světa, i když s trochou nadsázky (jedná se o komedii).

Tak trochu stranou, dle mého mínění, stojí film *Obecná škola*. Škola a školní prostředí je zde představeno nejspíš realisticky, s přihlédnutím k tehdejší poválečné situaci. Postavy učitelů jsou ale podle mne ukázány tak trochu nerealisticky a nevyváženě. Neúspěšné a „neschopné“ učitelky Maxová a Plecítá tu stojí proti úspěšnému, oblíbenému a razantnímu učiteli Hnízdovi. Hned z počátku je jasné, kdo se stane vzorem. Obě učitelky tu hrají svou roli proto, aby vynikla ta Hnízdova.

Při zpracování mé diplomové práce jsem došla k názoru, že většina filmových děl ztvárňujících postavu učitele v letech 1945 - 1968 pedagoga ukazuje v nereálném světle, pod vlivem tehdejšího režimu.

Zajímavé by jistě bylo, kdyby toto téma zpracoval i někdo další. Jsem si jistá, že práce by se lišila nejen ve výběru filmových děl, ale i v pohledu na postavu učitele a její ztvárnění.

7 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

COUFALOVÁ, J., 2006. *Projektové vyučování pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-958-0.

ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE. *ČST v datech*[online]. [vid. 13. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/cst-v-datech/>

FIKEJZ, M., 2006. *Český film: Herci a herečky 1. díl: A-K*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-332-9.

FIKEJZ, M., 2007. *Český film: Herci a herečky 2. díl: L-Ř*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-334-3.

FIKEJZ, M., 2008. *Český film: Herci a herečky 3. díl: S-Ž*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-353-4 .

FONTANA, D., 1997. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-063-4.

KOHOUTEK, R., a kol., 1996. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 80-85867-94-X.

KOPŘIVA, K., 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-429-X.

PODLAHOVÁ, L., *Učitelství jako profese*. In: Pedagogická fakulta University Palackého v Olomouci [online]. [vid. 10. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.pedagog.ic.cz/podlahova.materialy.htm>

PAŘÍZEK, V., 1990. *Učitel v nezvyklé školní situaci*. Praha: SPN. ISBN 80-210-0944-6.

PEDAGOGICKÝ SLOVNÍK, 1967. Praha: SPN

PRŮCHA, J., 2009. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, J., 2002. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-621-7.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2001. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

MENŠÍKOVÁ, D., 2012. *Obraz učitele a školy v českých hraných filmech z let 1989 až 2010*[online]. Diplomová práce. Brno: Masarykova Univerzita v Brně. Katedra pedagogiky [vid. 1. 11. 2012]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/184107/pdf_m/Mensikova_Obraz_pedagoga.pdf?info=1&zpet=http://theses.cz/vyhledavani/?search=obraz_učitelevefilmu&start=1

NÁRODNÍ FILMOVÝ ARCHÍV. *Český hraný film 1898-1970. Rejstřík čes. vyrobených filmů* [online]. [vid. 3. 11. 2012]. Dostupné z: <http://web.nfa.cz/CeskyHranyFilm/cz/obsah/index.html>

ŠIMONÍK, O., 1995. *Začínající učitel*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. ISBN 80–210–0944–6.

Škola otců. In: Seznam českých filmů [online]. [vid. 10. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.volny.cz/czfilm/Film/Skolaotcu.htm>

TELEVIZNÍ VYSÍLÁNÍ, 2011 [online], [vid. 13. 11. 2012]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Televizn%C3%AD_vys%C3%ADl%C3%A1n%C3%AD#Po.C4.8D.C3.A1tek_vys.C3.ADl.C3.A1n.C3.AD_v_.C4.8Ceskoslovensku

URBÁNEK, P., 2005. *Vybrané problémy učitelské profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-942-2.

VÁŇOVÁ, R., 1986. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství

VAŠUTOVÁ, J., 2002. *Být učitelem*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. ISBN 80-7290-077-3.

8 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Seznam filmů s postavou učitele vyprávějící příběh z let 1945 - 1968

PŘÍLOHA 1

Seznam filmů s postavou učitele vyprávějící příběh z let 1945 - 1968

Anička jde do školy

Až přijde kocour

Brankář bydlí v naší ulici

Bylo nás deset

Cirkus bude!

Červená kůlna

Dovolená s Andělem

Dva z onoho světa

Expres z Norimberka

Hrdinové mlčí

Hroch

Ivana v útoku

Ještě svatba nebyla

Každá koruna dobrá

Kouzelný den

Křik

Kudy kam?

Kuřata na cestách

Májové hvězdy

Mezi nebem a zemí

Můj přítel Fabián

Na stříbrném zrcadle

Naše bláznivá rodina

Nejlepší ženská mého života

Neschovávejte se, když prší

Obecná škola

Pelíšky

Plavecký mariáš

Podzimní návrat

Povídky o dětech

Pražská pětka

Přátelé na moři

Případ Lupínek

Puňťa a čtyřlístek

Pušek jede do Prahy

Sestřičky

Sny na neděli

Spadla s Měsíce

Škola otců

Tichá bolest

Touha

Usměvavá zem

Útěk

Váhavý střelec

Velká samota

Vracenky

Všichni dobří rodáci

Všude žijí lidé

Za pět minut sedm

Zelené obzory

30 případů majora Zemana – díl 13.